

ПРИДНІСТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. Т.Г. ШЕВЧЕНКА
Філологічний факультет

ХУДОЖНІЙ СВІТ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (до 150-річчя від дня народження письменниці)

*Матеріали Республіканської науково-практичної
онлайн-конференції 25 лютого 2021 року*

Тираспол

*Видавництво
Придністровського
Університету*

2021

УДК 821.161.2.09(092)(082)
ББК Ш 33 (4Укр) я 431
Х-981

Редакційна колегія:

Якимович О.Л., завідувач кафедри української філології філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, к.ф.н., доцент
Третяченко А.В., к.ф.н., доцент кафедри української філології філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т. Г. Шевченка
Леонтьєва О.О., к.ф.н., доцент кафедри української філології філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т. Г. Шевченка
Щербина В.І., ст. викладач кафедри української філології філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т. Г. Шевченка
Пазіна Н.В., ст. викладач кафедри української філології філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т. Г. Шевченка

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

"Художній світ Лесі Українки" : (до 150-річчя від дня народження письменниці), науково-практична онлайн-конференція (2021 ; Тираспол). Художній світ Лесі Українки : (до 150-річчя від дня народження письменниці) : Матеріали Республіканської науково-практичної онлайн-конференції, 25 лютого 2021 року / редакційна колегія: Якимович О. Л. [и др.]. – Тираспол : ПДУ, 2021. – 88 р. : fig., fig. color.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Antetit.: Придністр. державний ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Філологічний фак. – Text parțial în lb. rusă. – Rez.: lb. rusă, ucr. – Referințe la sfârșitul art. – În red. aut.

ISBN 978-9975-150-91-0 (PDF).

821.161.2.09(092)(082)
Х-981

У збірнику вміщені матеріали доповідей Республіканської науково-практичної онлайн-конференції «Художній світ Лесі Українки (до 150-річчя від дня народження письменниці)», що відбулася на базі філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Видання може бути корисним викладачам, аспірантам, учителям, студентам, а також усім, хто цікавиться творчістю видатної української письменниці Лесі Українки.

УДК 821.161.2.09(092)(082)
ББК Ш 33 (4Укр) я 431

© Колектив авторів, 2021
© Придністровський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, Видавництво, 2021

Наукове видання

ХУДОЖНІЙ СВІТ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
(до 150-річчя від дня народження письменниці)

Матеріали Республіканської науково-практичної онлайн-конференції 25 лютого 2021 року

Видається в авторській редакції
Комп'ютерна верстка І.І. Головачук

ВЛ № 06150. Сер. АЮ от 21.02.02.

Підписано до друку 15.06.21 р. Формат 60х90/16.

Ум. друк. арк. 7,25. Замовлення № 1074. Електронне видання.

Опубліковано на Освітньому порталі ПДУ ім. Т.Г. Шевченка moodle@spsu.ru

УДК.821.161.2:008

Брижко Марина

МОЗ «Тираспольська гуманітарно-математична гімназія»

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ Л. УКРАЇНКИ НА ПРИКЛАДІ «ЛІСОВОЇ ПІСНІ»

У статті порушено актуальну тему використання інноваційних методів під час вивчення драми-феєрії «Лісова пісня» Л. Українки. Подано ряд завдань і вправ для кращого засвоєння теми та активізації творчого мислення і розвитку здібностей учнів.

Ключові слова: Леся Українка, «Лісова пісня», українська література, інноваційні методи навчання, завдання і вправи, інтерактив, творчість.

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ИЗУЧЕНИЯ ТВОРЧЕСТВА ЛЕСИ УКРАИНКИ НА ПРИМЕРЕ «ЛЕСНОЙ ПЕСНИ»

В статье раскрыта актуальная тема использования инновационных методов при изучении драмы-феерии «Лесная песня» Л. Украинки. Представлен ряд заданий и упражнений для лучшего усвоения темы и активизации творческого мышления и развития способностей учащихся.

Ключевые слова: Леся Украинка, «Лесная песня», украинская литература, инновационные методы обучения, задания и упражнения, интерактив, творчество.

«Сучасний урок — це твір мистецтва, де педагог уміло використовує всі можливості для розвитку особистості учня», — писав М. Ебнер-Ешенбах. Вислів, яким ми намагаємося керуватися у своїй роботі. Наша мета, як педагога — навчити дітей вчитися, розвинути їх таланти, надихнути на творчість та виховати особистість, наділену найкращими духовними якостями.

На сучасному етапі розвитку система освіти зазнала багатьох змін. З плином часу педагоги вимушені теж змінювати та коригувати свою методику викладання. Зараз суспільство потребує висококваліфікованих фахівців,

які можуть швидко адаптуватися до змін у суспільстві, спроможні виходити переможцями з будь-яких обставин, мають нестандартне мислення, вирішують логічні задачі та креативно підходять до будь-яких завдань.

Саме педагоги XIX ст. повинні на своїх уроках виховувати таких учнів, які дійсно будуть конкурентоспроможними та вмілими фахівцями. Тому вважаю тему статті надзвичайно актуальною у наш час.

Інноваційні методи навчання сьогодні зарекомендували себе найкраще, тому що повняться новими ідеями з певною гарантією досягнення запланованих результатів та орієнтовані на сучасні методи та прийоми.

Коли збираємося на урок, то ставимо перед собою мету: навчити учнів тонко сприймати світ, бачити та відчувати прекрасне, не боятися висловлювати власну думку, образно мислити, вдаватися до творчого пошуку щодо. Саме тому ми й обрали цю тему для своєї доповіді.

Педагогічні технології набули свого розвитку у XX ст., це відображено у працях Д. Донцова, П. Біланюка, І. Франка, А. Шептицького та ін. Не можна не сказати про В. Бондаря, Я. Бурлака, А. Алексюка, які зробили теж значний внесок у розвиток педагогічних технологій. Серед сучасних вчених виділяються праці І. Підласого.

Термін «інноваційне навчання» вперше був застосований ще у 1978 р. групою вчених, які належали до Римського клубу. Проблеми інновацій досліджуються багатьма вченими, зокрема, певних успіхів досягли К. Ангеловські (сербський педагог), Д. Гамільтон, У. Кінгстон, М. Майлз, Х. Барнет (англійські та американські педагоги).

Інноваційні методи та їх застосування яскраво можна простежити на уроках літератури при вивченні творчості українських класиків. Сьогодні, коли виповнюється 150 років із дня народження великої української поетеси Лесі Українки, хотілося би поговорити про цю унікальну людину та вивчення її творів на сучасному етапі навчання.

Л. Українка в усьому намагалася відшукати радість, любила дізнаватися щось нове і ділитися своїми знаннями. Письменниці довелося пережити багато страждань та втрат. Але сила її духу вражала. «Без надії сподіваюсь», — писала вона. Ці слова стали своєрідним гаслом всіх знедолених, закликом не здаватися та співати свою пісню, хоч і через сльози.

Знаменита казкова драма-феєрія «Лісова пісня» була написана поетесою всього за сім днів. У цей твір Л. Українка вклала всю душу. Тут бринить мелодія серця, яке хоче жити, «яке не вмирає». Цей твір — глибока й зворушлива пісня Волинського лісу. Тут переплелися мрії та думки, чарівність Полісся в райдужних фарбах квітів та лісових тінях. Ця

драма про велику любов і зраду — окраса всієї української драматургії. Вивчення драми шляхом використання інноваційних методів — цікаво й пізнавально.

В основі інноваційних лежать такі технології, як:

1. Особистісно-орієнтовані технології навчання. «Особистість завжди повинна розглядатися як ціль і ніколи як засіб» [3; 10]. Саме особистісно зорієнтоване навчання дає можливість побудувати урок на діяльній основі, де і учень, і вчитель є суб'єктами навчання. Учні вчать самостійно визначати цілі уроку, аналізувати, обирати найдоцільніші прийоми та методи. На уроці панує атмосфера «свободи учіння». Учні не бояться помилятися при обговоренні, вчать взаємодіяти між собою.

Перед вивченням драми «Лісова пісня» ділимо клас на групи, кожній — своє завдання. Перша група готує історію написання твору, друга — проблематику, третя — композицію, четверта — сюжет. Таким чином, розвантажуюмо кількість завдань на одного учня. Навчаємо ділити ролі, взаємодіяти з колективом. Подібну роботу можна виконати й у парах.

«Влучний початок». На початку уроку даємо прислів'я, афоризм або влучний вислів, який найкраще ілюструє основну думку твору. Просимо пояснити значення. Починається обговорення чи навіть невеличка дискусія, в якій учні самостійно формують тему та мету уроку. Наприклад, «Ну, як-таки щоб воля — та пропала? Се так колись і вітер пропаде», «Ні! я жива! Я буду вічно жити! Я в серці маю те, що не вмирає»...

«Вгадай тему». Виводимо на екран ілюстрації (або вивішуємо на дошку), пов'язані з творчістю Лесі Українки, зокрема — «Лісовою піснею». Просимо учнів поміркувати, як зображуване може бути пов'язане з нашою темою.

2. Інформаційні технології. Сучасні діти набагато краще сприймають інформацію з моніторів ноутбуків, екранів плазми та інтерактивної дошки. Демонструємо учням уривки з «Лісової пісні», роблю стоп-кадри, запитуємо, що за момент вони бачать, обговорюємо, аналізуємо.

«Кінострічка». Застосовуємо після вивчення поеми на останньому уроці. Даємо тему, яка перегукується з темою чи проблематикою «Лісової пісні», пропонуємо створити невелику кінострічку. Наприклад, придумати іншу кінцівку до поеми або створити героя, який був би прототипом Лукаша.

«Презентації». Вже не новий вид завдань, але від того не менш популярний. Учні із великим бажанням готують презентації до уроків (аналіз драми «Лісова пісня», характеристика героїв). Особливо до вподоби їм створення буктрейлерів (своєрідної сучасної реклами твору).

«Музикальний фрагмент». Вважаємо, що правильно підібрана музика на уроці розвиває уяву, допомагає переключитися від одного завдання на інше. Коли вчимо «Лісову пісню», то чарівними звуками сопілки, мелодіями з Полісся та Волині привертаємо увагу учнів до драми.

«Відеоілюстрації». Даємо завдання групі дітей намалювати ілюстрації за «Лісовою піснею», сфотографувати та зробити відеопрезентацію. Діти накладають потім музику, прикрашають анімацією чи спецефектами.

3. Технології оцінювання досягнень учнів (портфоліо, самооцінювання). Всі розуміємо, якщо змістити акценти з того, що учень не знає, на те, що йому легко вдається, то й оцінка буде кращою. Ми використовуємо візуалізоване портфоліо у вигляді папки, картотеки, при цьому головну роль там відіграють творчі роботи, характеристики героїв, кросворди за твором, складені вірші. Портфоліо може бути робочим чи показовим.

4. Інтерактивні технології. Інтерактивні методи навчання базуються на принципах експериментування, активності, співробітництва, «гуманістичної ідеї спільної розвиваючої діяльності дітей і дорослих, скріпленої взаєморозумінням...» [2; 48].

Серед інтерактивних технологій виділяємо:

А) Групову навчальну діяльність. «Акваріум».

Ділимо клас на 2—4 групи, даємо завдання. Наприклад, які з проблем, піднятих письменницею у творі, стоять зараз дуже гостро (проблема людини і природи), доведіть чому. Одна з груп сідає в центр класу та обговорює запропоновану ситуацію, шукають шляхи вирішення, всі останні мовчки спостерігають за ними. Потім вони сідають на місце, і ми з класом вирішуємо, чи змогли вони знайти рішення.

«Два-чотири-всі разом». Використовуємо її, коли необхідно колективно обговорити якісь питання та дійти певної згоди у їх вирішенні. Наприклад, у чому полягає соціальний конфлікт драми «Лісова пісня». Ділимо учнів по парам, даю декілька хвилин для обговорення. Учні мають дійти згоди, потім об'єднуємо у четвірки — етап повторюється, слухаємо до чого дійшли.

«Карусель». Формуємо два кола учнів. Внутрішнє сидить обличчям до зовнішнього та не рухається. Зовнішнє коло пересувається праворуч. Мета — пройти всіх учасників внутрішнього кола та з кожним обговорити подану проблему або отримати питання, які учні готують заздалегідь. Наприклад, про що говорить посмертна зустріч Лукаша та Мавки або чи засуджуєте ви Килину за те, що вона будує своє щастя на горі й сльозах Мавки?

Б) Фронтальні інтерактивні методи. «Мікрофон». Всі учні мають змогу висловитися по черзі. Говорити треба швидко й чітко.

«Незакінчене речення». Треба говорити коротко, але переконливо.

Початок речень або виводимор на екран, або зачитує хтось з учнів. Наприклад:

В основі драми Л.Українки лежить... (гострий соціально-психологічний конфлікт). Драму-феєрію було написано за... (10—12 днів). Феєрія — це... (вистава у театрі чи цирку, побудована на фантастичному сюжеті). Міфічні істоти драми — це... (Мавка, Лісовик, Перелесник...).

«Мозковий штурм». Ця технологія сприяє прояву творчості учнів, зібранню якомога більшої кількості ідей та рішень запропонованої проблеми.

«Дерево рішень». Метод цікавий тим, що тут можна побачити всі можливі варіанти. Наприклад, пропонуємо обговорити невмирущість духовного світу людини за драмою «Лісова пісня».

В) Ігрові методи («Кола на воді», «Кросворд», «Вікторина»). Ділимо на команди, обираємо капітана, видаємо сигнальні картки. Під час вікторини використовуємо різні завдання: бліц-турнір, конкурс капітанів, стоп-кадр, вгадай за описом героя щодо.

Г) Метод навчання у дискусії. Під час дискусії використовуємо прийом «оживлення», «вулика», «розподілу ролей».

5. Здоров'язберігаючі технології. Ідучи на урок, плануємо оптимальну організацію навчального процесу, яка має відповідати віковим та індивідуальним особливостям учнів, намагаємося підняти настрій та надихнути на творчість: вмикаємо приємну мелодію (звуки сопілки Лукаша), розвішуємо ілюстрації (картини Волині, природу та лісу). Просимо учнів перенестися уявою до лісу, запитуємо їх, що вони там бачать, як себе почувають. Фоном вмикаємо шум вітру та листя, дзюркіт струмків та гомін пташок. Потім невеличкий тренінг «Комплімент» чи «Побажання» і можна переходити до основної частини уроку. В середині проводимо ігри «Вірю — не вірю» або «Так-ні», при цьому обговорюємо умови відповідей, так щоб у десятикласників була можливість рухатися та розминатися. Під час поділу на групи дозволяємо вставати, пересуватися для більш продуктивного обговорення.

Дуже подобається учням театротерапія, коли ми, не готуючись заздалегідь, розігруємо сценки прямо на уроці та читаємо за ролями.

6. Проектна і дослідницька діяльність (як засіб всебічного розвитку дитини).

Метод проектів — один із найперспективніших у сучасній системі освіти, оскільки розвиває уяву, креативність, інтелектуальні здібності учнів, підвищує мотивацію. Навчання через дію — це саме про проектну роботу. Учень бачить конкретний результат своєї праці, це не може не приваблювати.

Під час вивчення творчості Лесі Українки ми з учнями використовуємо такі види проектів: а) інформаційні (наприклад, зібрати всі відомості про драматичну творчість письменниці, назви творів, історія створення, дата написання, підняті проблеми); б) дослідницько-пошукові (результат діяльності учнів не можна спрогнозувати заздалегідь), в) індивідуальні, парні, групові (залежать від бажання учнів, їхніх інтересів, можливостей). Наприклад, пропонуємо для проектів такі теми: «Людина і природа — вічна проблема, яка лежить в основі драми «Лісова пісня» Л. Українки», «Боротьба за волю та творче й щасливе життя — ідея твору Л. Українки «Лісова пісня», «Проблема роздвоєння душі та пошук гармонії на прикладі твору «Лісова пісня».

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що творчість великої української поетеси Лесі Українки допомагає учням у розкритті свого внутрішнього світу, у пошуку гармонії та єднанні з природою, виховує найкращі людські якості та примушує задуматися над одвічними проблемами. Ми вважаємо своїм завданням виявити здібності учнів, розвинути їх якомога повніше, навчити бачити прекрасне, тонко сприймати навколишній світ, правильно й образно висловлювати думки. В цьому нам успішно допомагають інноваційні методи навчання. Використання інформаційних засобів у навчанні сприяє збільшенню частки самостійної навчальної діяльності й активізації здатності учня до освіти, самонавчання, самовиховання, самореалізації [1; 59].

Список використаних джерел

1. Костікова, І. Роль комп'ютерних технологій у навчанні студентів [Текст] / І. Костікова // Новий колегіум. — 2006. — № 2. — С.55–64.
2. Національна доктрина розвитку освіти. — К., 2001.
3. Пилипенко В. Д., Коваленко О. А. Особистісно орієнтовані технології у школі. — Х.: ВГ «Основа»: «Тріада», 2007. — 160 с. — (Б-ка журн. «Управління школою»; Вип. 9 (57)).

УДК.821.161.2

Бурдужа Ольга

МОЗ «Тираспольська середня школа №16»,
ДОЗ ДПО «Інститут розвитку освіти і підвищення кваліфікації»

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 10 КЛАСІ

У статті озвучено можливість використання поетичних творів Лесі Українки під час вивчення мовних тем у 10 класі загальноосвітньої школи з російською мовою навчання. Учні мають змогу на матеріалі поетичних рядків дослідити стилістичні можливості самостійних частин мови.

Ключові слова: творчість Лесі Українки, стилістичні можливості, іменник, прикметник, числівник, займенник, дієслово, прислівник.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТВОРЧЕСТВА ЛЕСИ УКРАИНКИ НА УРОКАХ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА В 10 КЛАСЕ

В статье раскрыта возможность использования поэтических произведений Леси Украинки при изучении языковых тем в 10 классе общеобразовательной школы с русским языком обучения. Ученики имеют возможность на материале поэтических строк исследовать стилистические возможности самостоятельных частей речи.

Ключевые слова: творчество Леси Украинки, стилистические возможности, существительное, прилагательное, числительное, местоимение, глагол, наречие.

Лірика Лесі Українки — феноменальне явище в українській літературі, її творчість до цього часу є своєрідним «магнітом», що притягнув до себе дослідників Івана Франка, Осипа Маковея, Михайла Драй-Хмару, Миколу Зерова, Семена Шаховського, Олексія Ставицького, Григорія Аврахова. Але не тільки вони були захоплені творчим генієм поетеси. Останнім часом з'явилися вагомі праці Віри Агеевої, Галини Левченко та інших сучасних дослідників. Вивчалось багато аспектів творчості Лесі Українки, але один із них — використання творчості Лесі Українки на уроках української мови — незаслужено залишився поза увагою педагогів, дослідників.

Згідно із програмою вивчення української мови та літератури знайомитися з творчістю Лесі Українки учні навчальних закладів з російською мовою навчання починають ще в початковій школі.

У 2 півріччі 4 класу на це відводиться 2 години. Чотирикласники знайомляться з творами «Мамо, іде вже зима», «Спить озеро», «Лелія». Згідно програмним вимогам учні мають знати напам'ять поезію «Спить озеро».

У п'ятому класі учням пропонується ознайомитися із трьома поезіями Лариси Петрівни Косач. Це «Колискова», «Зоряне небо», «Вечірня година». Напам'ять вивчають вірш «Колискова».

У восьмому класі на вивчення творчості видатної поетеси відводиться вже 4 години. За програмою вчитель має ознайомити школярів із віршами «Красо України, Подолля...», «Скрізь плач і стогін, і ридання...», «Досвітні огні», поемою-казкою «Давня казка». Для вивчення напам'ять призначений уривок з поеми «Давня казка».

Десятикласники упродовж 6 годин вивчають поезії «Contra spem spero», «І все-таки до тебе думка лине...», «Як я люблю одні години праці», «Стояла я і слухала весну», драму-феєрію «Лісова пісня», поему «Бояриня». Найбільше годин відводиться на вивчення творчості поетеси в 10 класі. Але вивчати творчість Лесі Українки учні можуть не лише на уроках української літератури. Це можна робити й на уроках мови, що позитивно вплине на знання та розуміння учнями творчості поетеси, що і є метою дослідження.

Своїм учням пропонуємо продовжувати знайомити з її спадщиною також на уроках української мови. У старшій школі найдоцільніше для цього приділити 3 чверть 10 класу (вивчення самостійних частин мови). Саме в цей період за програмою діти вивчають літературний блок, присвячений Лесі Українці.

Перша тема третьої чверті — «Частини мови. Іменник, прикметник, їх стилістичні можливості». Щоб нагадати десятикласникам про ці самостійні частини мови та їх стилістичні можливості, можна обрати наступні вірші: «Мамо, іде вже зима», «Спить озеро», «Лелія». Учні знайомляться з відомостями про те, що стилістичні можливості категорії роду іменників проявляють себе в різних функціональних стилях не однаково. Наприклад, можна провести спостереження, за яким учні зроблять висновок, що в офіційно-діловому стилі перевага віддається формам чоловічого роду, навіть коли є жіночі відповідники в загальнонародній мові (наприклад, слово «професор» вживається для позначення осіб обох статей). Під час вивчення стилістичних можливостей іменника в художньому стилі на прикладі поезій «Мамо, іде вже зима», «Спить озеро», «Лелія» 10-класники знаходять іменники,

класифікують їх за родами та числами і приходять до наступного висновку: вживання іменників у художньому стилі обмежується тільки фантазією автора. Для надання більшої ніжності та ліричності поетичному слову часто використовуються іменники зі зменшувально-пестливими суфіксами (у вірші «Мамо, іде вже зима» це слова пташки, травиця, краплинка, водичка, поживка, серденько). Висновки щодо стилістичних можливостей прикметника також можна зробити після вивчення зразків текстів наукового, офіційно-ділового та художнього стилів. Ознайомившись із прикладами, учні доходять до думки, що найбільш уживаними та різноманітними прикметники є саме в художньому стилі. Школярі звертають увагу на частотність вживання прикметників, надання мові образності та емоційності, можливість утворення ступенів порівняння. У вірші Лесі Українки «Мамо, іде вже зима» 10-класники знайшли такі прикметники: сивенька, маленька, рідної, навісної, сиві, сміливі, безпечні, малесенька, голодні, веселенька. Було виокремлено групу прикметників зі зменшувально-пестливим значенням — сивенька, маленька, малесенька, веселенька. Від усіх інших прикметників можна утворити ступені порівняння.

Наступна мовна тема — «Займенник, його стилістична роль. Дієслово та дієслівні форми, їх стилістичні можливості». Повторюючи відомості про займенник, школярі згадують розряди. Пропонуємо учням простежити вживання розрядів займенників на прикладі поезій «Contra spem spero», «І все-таки до тебе думка лине...», які вони вивчали минулого уроку. Діти знаходять займенники, приходять до наступних висновків: у вірші «Contra spem spero» авторка використовувала «сильні» особові займенники (ви, я, мене), вживання яких свідчать про рішучість та мужність, бажання змінити світ навколо на краще. Також було знайдено вказівні займенники *ту, тих*, що надають висловленню більшої емоційної виразності, сили («І від сліз тих гарячих розтане...», «...несучи вагу *ту* страшну...»). У вірші «І все-таки до тебе думка лине...» учні знаходять займенники *мій, я, сі, твого, вони, ним, що, таких, них, їм*. Після цього учні роблять висновок, що займенникові форми у наведених віршах мають інтимізуюче, підсилювальне, оцінювальне значення.

Також на цих двох поезіях старшокласники знайомляться із стилістичними можливостями дієслів та дієслівних форм. Аналізуючи зразки текстів наукового, офіційно-ділового та художнього стилів, учні можуть зробити висновки, що частотність вживання дієслів та дієслівних форм переважає саме в художньому стилі. Пояснюється це явище тим фактом, що істотне місце в таких текстах займає саме оповідь.

У художньому мовленні дієслово використовується насамперед для передачі руху, що виражає динаміку навколишнього світу і духовного життя людини. Леся Українка за допомогою дієслів відобразила картини, в яких предмети перестали бути нерухомими, таким чином «вдихнула життя» у рядки. Цю найважливішу стилістичну функцію дієслова у художньому мовленні — надавати динамізм описам — проілюструємо прикладом з поезії «Contra spem spero», в якій мова, насичена дієсловами, виразно малює події, що стрімко розгортаються, завдяки чому спостерігається енергійність і напруженість розповіді:

*Так! я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть, думи сумні!*

У вірші «І все-таки до тебе думка лине...» авторка вживає особові дієслова, що свідчать про глибину переживань та їх особистий характер. За допомогою дієслів лине, згадаю, гине, бачили, не видали, ридали, ллються, втопитись, литись створюється динамічна картина. Безособове дієслово вилито вживається в метафоричному, переносному значенні.

В кінці уроку учні роблять висновок, що чим більше у художньому творі дієслів, тим значнішою є динаміка, енергія, стилістична виразність.

Урок «Числівник, його стилістичні можливості. Прислівник, його стилістичні можливості» розпочинається з того, що учні згадують кількісні та порядкові числівники.

Збірні й кількісні числівники, що позначають одне й теж число, відіграють різні функції. Для позначення кількості осіб використовують відповідні кількісні числівники в поєднанні з іменниками. Для позначення кількості осіб, які уявляються як єдине ціле і становлять ніби неподільну сукупність, використовують збірні числівники (двоє учнів, четверо дітей).

Збірні числівники використовуються у художньому та розмовному стилі, але в науковому й діловому не вживаються зовсім.

У розмовній мові збірні числівники, виступаючи без іменників, субстантивуються. Субстантивовані збірні числівники надають висловленню емоційності, експресивності.

Вивчаючи твір Лесі Українки «Давня казка», учні знайшли наступні рядки з числівниками. Найчастіше серед них вживається кількісний числівник один.

*...Тільки ти один тепера
Можеш дати мені пораду!
...Та не може дорівнятись*

Ні одна з них Ізідорі!
 ...Додавав той спів розваги
 Не одній смутній людині.
 ...Попереду всього війська
 Три старії виступали...
 ...Їдуть, їдуть, врешті бачать —
 Три дороги розійшлися,
 Розлучились три найстарії,
 Кожний різно подалися...
 ...Довелося звоювати
 Городів чужих чимало.
 ...Місяць, другий вже ведеться
 Тая прикрая облога.
 ...Чули ви його розповідь:
 «Я один, а їх аж триста!»
 «...Там він має розважати
 Не одну сумну родину».

Стилістична функція прислівників загалом доповнююча, бо вони тільки своєрідно розгортають семантичне значення, виражене найчастіше дієсловом.

Прислівники становлять слова із загальним значенням ознаки дії, стану, якості, рідше предмета. Інакше кажучи, прислівник виражає ознаку дії, стану або ж ознаку якості чи ознаку предмета.

У поемі Лесі Українки «Давня казка» зустрічається велика кількість прислівників: ласкаво, там, де, раз у раз, щодня, обережно, краще, геть, тихо, вдома тощо. Серед них — означальні прислівники (якісно-означальні, кількісно-означальні, означальні прислівники способу дії), обставинні (прислівники часу, місця, причини, мети), предикативні, модальні. Прислівники становлять для стилістики багатий, лексично своєрідний, дієвий та ефективний (з погляду логічного, власне значеннєвого й почуттєвого) мовний матеріал.

Творчість Лесі Українки відіграла велику роль у розвитку вітчизняної і світової культури. Поетеса привнесла в українську літературу багатий духовний світ своїх героїв — людей з допитливим розумом і палким серцем. Могутній талант, відданий служінню народові, глибоке проникнення в найістотніші питання доби, висока професійна культура — все це поставило Лесю Українку в ряди найвидатніших поетів світу. Саме тому не можна обмежувати вивчення її творчості тільки уроками літератури. Під час вивчення мовних тем у будь-якому класі середньої та старшої школи поезії великої

поетеси допоможуть краще зрозуміти матеріал, сприятимуть більшому захопленню учнів поетичним словом талановитої жінки.

Список використаних джерел

1. Дудик П.С. Стилїстика української мови. — К.: Академія, 2001.
2. Коваль А.П. Практична стилїстика сучасної української мови. — К., 1967.
3. Мацько Л.І. Стилїстика української мови. — К., 1990.
4. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української літературної мови. — К., 1993.
5. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика (за ред. ак. І.К. Білодіда). — К., 1973.
6. Шевчук О.С. Стилїстичне вживання часових форм дієслова // УМЛШ. — 1974. — № 1.

УДК.821.161.2.05-1/9

Вартік Олена

МОЗ « Тираспольська середня школа № 9 ім. С.О. Крупко»

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ПРИ ВИВЧЕННІ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В СТАРШИХ КЛАСАХ

У статті розглядається питання використання інтерактивних технологій на уроках української літератури. Акцентується увага на структурі сучасного уроку при вивченні творчості Лесі Українки в старших класах.

Ключові слова: інтерактивні технології, методи, структура уроку, творчість, комунікативні навички, моделювання, Леся Українка.

ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ТВОРЧЕСТВА ЛЕСИ УКРАИНКИ В СТАРШИХ КЛАССАХ

В статье рассматривается вопрос использования интерактивных технологий на уроках украинской литературы. Акцентируется внимание на структуре современного урока при изучении творчества Леси Украинки в старших классах.

Ключевые слова: інтерактивні технології, методи, структура уроку, творчество, комунікативні навички, моделювання, Леся Українка.

Сучасне життя розвивається бурхливими темпами. Відбулися вагомі зміни у навчальному процесі. Настав час від передачі знань до навчання вчитися, навчання мислити, навчання вести дискусію, навчання жити. Вчитель повинен орієнтуватися в сучасному просторі, змінювати стереотипи в методиці викладання. Завдання словесника — розвивати комунікативні уміння й навички, навчити працювати в команді, змінювати форми діяльності. Потребою часу є творчий учитель, котрий ґрунтовно володіє знаннями традиційної методики, удосконалює й оновлює методи викладання.

«Нові технології — це унікальна можливість відійти від шаблону, це ніби чистий ковток повітря», — зазначає науковець Г. Токмань [6].

Інтерактивне навчання — одна з найбільш гнучких форм роботи на уроках літератури. Учень включається в роботу, здобуває досвід творчо мислити, стає співавтором уроку. Нові підходи до організації навчання роблять навчальний процес різноманітним, цікавим та ефективним. Велика роль на уроках літератури відводиться інтерактивним технологіям — активним методам навчання. Головна мета — взаємодія всіх, хто навчається і навчає.

Цю проблему досліджували Г. Токмань, Г. Клочек, В. Панченко, О. Пометун, Л. Пироженко та інші.

Предметом нашого дослідження є використання інтерактивних технологій на уроках української літератури.

Об'єктом — інтерактивні методи при вивченні творчості Лесі Українки в старших класах.

Діяльність за схемою «учитель-учень» головна особливість методики. Саме така співпраця підвищує ефективність сприйняття матеріалу. Залежно від мети уроку та форм навчальної діяльності учнів, інтерактивні технології поділяються на чотири групи.

Технологія кооперативного навчання (роботах в малих групах, об'єднаних єдиною навчальною метою, використовується на етапі застосування набутих знань та перевірки).

Технологія колективно-групового навчання (завдання вимагає спільної, а не індивідуальної роботи).

Технологія ситуативного моделювання — це побудова процесу за допомогою гри.

Технологія опрацювання дискусійних питань — це публічне обговорення суперечливих питань.

Використання інтерактивних технологій впливає на структуру уроку. Структура інтерактивного уроку складається з трьох основних частин:

- вступної, мотивація, актуалізація знань, оголошення теми.
 - основної, що передбачає опанування учнями нового матеріалу.
 - підсумкової, відбувається рефлексія процесу навчання й оцінювання.
- Існують правила організації інтерактивного уроку:

- всі учні беруть участь;
 - активна робота заохочується;
 - учні розробляють та виконують правила в малих групах;
- клас повинен бути підготовлений до роботи у великих та малих групах.

Роль учителя — толерантно надавати консультації та рекомендації до виступів учнів. Залежно від мети уроку та форм організаційної діяльності учнів, методисти рекомендують використовувати такі методи:

- інтерактивні технології кооперативного навчання (робота в парах, змінювання трійки, два-три-всі разом, «Карусель», «Акваріум», «Діалог», «Синтез думок», «Коло ідей» тощо.
- інтерактивні технології колективно-групового навчання («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Мозаїка», «Аналіз ситуації», «Дерево рішень», «Асоціативний куш»).

Вчителеві необхідно знати бажання, потреби вікової категорії учнів у цілому і кожного окремо. На уроках літератури повинні переважати колективні форми роботи. Урок буде ефективним, якщо вчитель володіє літературознавчими науками, добре знає творчість письменника, вміє заохотити учнів до співпраці. Ще Л. Виготський твердив, що в співпраці дитина може зробити більше, ніж самотійно [1].

При вивченні творчості Лесі Українки можна проводити з учнями старших класів такі види уроків: урок-подорож, урок-диспут, урок-сценарій, урок-екскурс та інші. Уроки будуть цікавими, змістовними, виправданими тільки тоді, якщо вчитель впроваджує в практику інтерактивні методи, діти заохочені до самотійної роботи, пошукової, не бояться помилки.

Вчитель на таких уроках ризикує, але в співпраці отримує інтелектуальне задоволення.

Розглянемо це на матеріалі уроку з української літератури в 10 класі за темою: Урок-екскурс «Мелодія життя Лесі Українки»

Епіграф уроку:

Найбільша користь, яку можна видобути з життя, присвятити життя справі, яка переживе нас.
Джеймс Вільямс

Мета уроку: узагальнити пройдений матеріал за творчістю Лесі Українки, донести до учнів чарівний світ поетеси, захопити дітей її творчістю, навчити самостійно робити аналіз, висновки, розвивати найкращі людські риси, найсвітліші мрії, стійкість характеру, любов до життя.

Тип уроку: урок-екскурс.

Обладнання: портрет Л.Українки, збірки творів, мультимедійні прилади.

Методи на уроці: групова робота, метод «Кроссенс», метод «Асоціативний куц», «Займи позицію».

I. Установчо-мотиваційний блок.

- З яким настроєм ви прийшли на урок?
- Виберіть смайлик (або намалюйте)
- Аутотренінг(читають, або хором проказують, доповнюють рядок
- Я —...(старшокласник)
- Я —...(впевнений)
- Я —...(досягну успіху)
- Я —...(творча особистість)

II. Повторення вивченого на попередньому уроці:

— Розв'язують кроссенс (біографія, характер, вдача, кохання місце в літературі).

— Читають план роботи, груп (вибрані направлення).

1. Портрет літературний.
2. У серці музика бриніла (аналіз трьох збірок «На крилах пісень», «Думи і Мрії», «Відгуки».

3. Цікаві факти з життя (біографія, кохання, слава).

III. Мотивація навчальної діяльності.

Повідомлення теми, завдань уроку.

Робота з епіграфом.

Найбільша користь ,яку можна видобути з життя, присвятити життя справі, яка переживе нас

Джеймс Вільямс

- Обговорення епіграфа (метод «Мікрофон»).
- Як ви розумієте слова Джеймса Вільямс?
- Якого кольору життя Л. Українки? (метод «Мозаїка»).

IV. Вивчення нового матеріалу

Шляхом повідомлень, досліджень.

- Звіт творчих груп(групова робота).

Завдання вибрали самостійно за планом роботи. Кожна група готувала презентацію, аналіз збірки, художня декламація (1 твір на вибір), музичний супровід.

— Запис літературознавчих термінів «лірика», «ліричний герой», «мотив», художні засоби, ліричні відступи.

1. Звіт першої групи

Збірка « На крилах пісень».

Цикли лірики:

«Сім струн»

«Сльози перли»

«Подорож до моря»

«Кримські спогади»

1. Тема збірки «На крилах пісень».

2. Аналіз циклів лірики.

3. Декламація творів («Сім струн»).

2. Звіт другої групи

Збірка «Думи і Мрії»

1. Аналіз циклу «Мелодії».

2. Декламація поезії з циклу «Невільничі пісні».

3. Виконують «Романс», визначення терміну «романс».

3. Звіт третьої групи «Відгуки».

1. Аналіз циклу « Ритми».

2. Декламація творів з циклу «Хвилини».

3. Легенди «Жертва», «Сфінкс», «Трагедія».

V. Систематизація та узагальнення вивченого.

1. Творче завдання.

Скласти тематичний словниковий диктант «Риси характеру ліричної героїні Лесі Українки» за її віршами.

2. Продовжити речення.

Характерні особливості лірики Лесі Українки полягають у злитті (автобіографічного, громадянського, інтимного ...).

VI. Рефлексія.

Складання сенкану Л. Українка.

— Що мені сподобалось на уроці?

— Чи виправдались мої сподівання?

— Я хочу продовжити пошукову роботу?

— Як я оцінюю свою роботу?

VII. Домашнє завдання

Написати есе на тему «Чаруючий світ поезії Л. Українки», «Мелодія поезії Л. Українки» (на вибір).

Творчість Лесі Українки така багатогранна, що дозволяє зануритись в поетичний світ. Творчий підхід вчителя — це успіх учня. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної активної взаємодії усіх учнів. Головними в процесі навчання є зв'язки між учнями, їхня взаємодія та співпраця. Результати досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання, учні беруть на себе відповідальність за результати навчання.

Список використаних джерел

1. Выготский Л.С. Собр. соч.: в 6 т. Т.4. Детская психология / Под ред. Д. Б. Эльконина. — М.: Педагогика, 1984.
2. Максимюк С.П. Педагогіка / Методи навчання: традиції і новачі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pidruchniki.com/1584072017954/pedagogika/pedagogika>. — Назва з екрану.
3. Міщенко, Леоніла Іванівна. Леся Українка: Посібник для вчителів. — К.: Рад. шк., 1986. — 304 с.
4. Музика Л. Життєвий і творчий шлях Лесі Українки // Дивослово. — 2012. — № 2.
5. Пасічник Є. Методика викладання української літератури. К., 2000. — 384 с.
6. Токмань Г.Л. Методика навчання української літератури в середній школі: Підручник. — К.: Академія, 2012. — 312 с.
7. Інтерактивні методи навчання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/33404/. — Назва з екрану.

УДК.821.161.2-1/-2.09 (430)

Граненко Олена

МОЗ «Дністровська середня школа № 1»

ТВОРЧИСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

У статті порушено проблему зв'язку творчості Лесі Українки з іншими європейськими літературами. Охарактеризовано місце творчості Лесі Українки в українській літературі, в європейському літературному контексті.

Ключові слова: Леся Українка, талант, творчість, європейський літературний контекст.

ТВОРЧЕСТВО ЛЕСИ УКРАИНКИ В ЕВРОПЕЙСКОМ ЛИТЕРАТУРНОМ КОНТЕКСТЕ

В статті затронута проблема зв'язку творчості Лесі Українки з іншими європейськими літературами. Охарактеризовано місце творчості Лесі Українки в українській літературі, в європейському літературному контексті.

Ключевые слова: Леся Украинка, талант, творчество, европейский литературный контекст.

Поет-лірик, автор ліро-епічних поем, драматург-новатор, прозаїк, публіцист, критик — такі грані художнього таланту Лесі Українки. З її іменем в українську літературу ввійшов письменник-громадянин, письменник-патріот, співець осяйних ідеалів людства. Поетеса свідомо поставила свою творчість на служіння знедоленому народові. З цією метою вона «виховувала» свої слова, прагнула, щоб вони стали

*Промінням ясним, хвилями буйними,
Прудкими іскрами, летючими зірками,
Палкими блискавицями, мечами.*

Так на новому етапі літературного процесу були сприйняті поетесою заповіді геніального Тараса Шевченка [1; 45]. Як Іван Франко, Павло Грабовський, Михайло Старицький, Леся Українка підпорядковувала художнє слово величним загальнолюдським і національним завданням. Саме вона опоетизувала образ «досвітніх огнів» як символ народження нової історичної доби, саме вона виступила послідовним борцем проти будь-яких форм тиранії. Іван Франко мав підстави ще в 1898 р. сказати: «Від часу Шевченкового «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте» Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як із уст сеї слабосильної, хворої дівчини... Україна, на наш погляд, не має поета, щоб міг силою і різносторонністю свого таланту зрівнятися з Лесею Українкою» [2; 76].

Драматургія Лесі Українки — феноменальне явище в українській літературі: вона вражає новизною тем, гостротою соціально-психологічних конфліктів, філософськими узагальненнями, поетичною красою, високою

культурою вірша. Пристрасне заперечення всього ворожого, реакційного, закостенілого в житті, утвердження гуманістичних ідеалів ведеться в її творах з позицій неоромантизму, який намагався розширити права особистості, визволити її від тиску юрби. Творчість Лесі Українки — якісно новий етап у розвитку української драматургії. За ідейно-художніми якостями, за рівнем мистецької досконалості вона є одним з найвагоміших здобутків всесвітньої драматургії [3; 1301].

Прекрасно обізнана з історією й культурою народів Європи й Азії, письменниця зверталася до переломних етапів історичного розвитку, відшукувала такі події, які були б співзвучними українській сучасності. Так розширювалися обрії української драматургії, порушувалися злободенні соціально-політичні й морально-етичні проблеми, які хвилювали українське громадянство. Так українська драматургія піднімалася на художні вершини, яких сягнули драми Генріка Ібсена, Гергарта Гауптмана, Антона Чехова, входила в світ найрозвиненіших європейських літератур.

За пафосом творчості, за характером поетичної індивідуальності Лесі Українці був особливо близьким Байрон. Намагаючись ознайомити українського читача з перлинами європейської поезії, вона перекладає не тільки його лірику, а й твори Данте, Шекспіра, Гюго, Гейне, Міцкевича, Надсона [4; 115].

Захопившись образом Прометея, українська поетеса студіює творчість багатьох письменників, які опрацьовували давньогрецький міф — Есхіла, Софокла, Овідія, Горація, Вольтера, Гете, Байрона, Шеллі, Леонардо. Вважала, що справжні митці зобов'язані освоїти художні здобутки людства. В одному з листів до Старицького вона писала: «Моя власна робота була б мені тричі тяжча тепер, якби прийшлося працювати на непочатому перелозі, на неораній ниві» [5; 95]. Звичайно, вона при цьому розуміла не тільки здобутки літератур європейських народів, а й внесок українських поетів, зокрема Тараса Шевченка, Михайла Старицького, Івана Франка в скарбницю всесвітнього письменства.

Широкі, міцні контакти єднають драматургію Лесі Українки з творчістю багатьох європейських письменників. Драматична поема «Кассандра» своєю тематикою перегукується з трагедіями давньогрецьких авторів, з творами Фрідріха Шіллера, Якова Полонського. Фантастична драма «Осіньна казка» стоїть в одному ряду з численними творами російської, латинської, грузинської літератур про події революції 1905—1907 рр. Задум драматичної поеми «У пущі» виник під впливом студіювання творчості Джона Мільтона. Драма «Камінний господар» є однією з художніх версій світово-

го сюжету про Дон Жуана, який опрацьовувався Тірсо де Моліна, Жаном Батістом Мольєром, Проспером Меріме, Олександром Пушкіним [6; 49].

Художня проза і публіцистика української письменниці порушували злободенні проблеми суспільного життя на зламі сторіч, до яких зверталися Іван Франко, Максим Горький, Михайло Коцюбинський, Ян Райніс, Максим Богданович, Володимир Винниченко .

Художня спадщина Лесі Українки належить не тільки українському народові, а й входить до всесвітньої скарбниці художнього слова [7; 86]. Твори поетеси перекладені багатьма європейськими мовами. Вони систематично видаються, ретельно досліджуються науковцями.

Список використаних джерел

1. Аврахов Г. Художня майстерність Лесі Українки-лірика. К., 1964. — 45 с.
2. Бабишкін О. У мандрівку століть: Слово про Лесю Українку. — К., 1971. — 76 с.
3. Зеров М. Леся Українка. Критично-біографічний нарис / М. Зеров // М. Зеров. Українське письменство; [упоряд. Микола Сулима]. — К.: Видавництво Соломії Павличко «Основа», 2003. — 1301 с.
4. Іщук А. Леся Українка: Критико-біографічний нарис. — К.: Держлітвидав, 1950. — 115 с.
5. Міщенко Л. Леся Українка в літературному житті. — К., 1964. — 95 с.
6. Ставицький О. Леся Українка (Етапи творчого шляху). — К., 1970. — 49 с.
7. Яременко В., Федоренко Є. Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХст.: У 3 кн. — К., 1994. — 86 с.

УДК.821.161.2-1.09

Корній Іраїда

МОЗ «Бендерська гімназія № 3 ім. І.П. Котляревського»

«БЛАКИТНА ТРОЯНДА» УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

У статті проаналізовано п'єсу Лесі Українки «Блакитна троянда». Звертається увага на інтертекстуальність твору та роману німецького письменника-романтика та містика Новаліса «Генріх фон Офтердінген», зокрема образу новалісівської *blaue Blume* (блакитної квітки) та

блакитної троянди, що символізують собою високе кохання; а також можливість такого кохання, яке було у Данте до Беатріче; п'єси «Блакитна троянда» та п'єси Ібсена «Привиди». Доводиться, що тексти творів Лесі Українки (зокрема п'єси «Блакитна троянда») знаходяться в контексті української та світової літератур.

Ключові слова: текст, контекст, інтертекст; прототекст, метатекст; психологічна драма; блакитна троянда; мінезингери.

«ГОЛУБАЯ РОЗА» УКРАИНСКОЙ ПОЭЗИИ

В статье проанализирована пьеса Леси Украинки «Голубая роза». Обращается внимание на интертекстуальность произведения и романа немецкого писателя-романтика и мистика Новалиса «Генрих фон Офтердинген», в частности образа новалисевской *blaue Blume* (голубого цветка) и голубой розы, символизирующие собой высокую любовь; а также возможность такой любви, которая была у Данте к Беатриче; пьесы «Голубая роза» и пьесы Ибсена «Привидения». Обосновывается, что тексты произведений Леси Украинки (в частности, пьесы «Голубая роза») находятся в контексте украинской и мировой литературы.

Ключевые слова: текст, контекст, интертекст, прототекст, метатекст, психологическая драма, голубая роза, миннезингеры.

На подив, питання «блакитних квіток» і зокрема «Блакитної троянди» розглядалось багатьма авторами. Найперше — це чудова робота Марії Кармазіної «Леся Українка», у якій вона мікроскопічно точно дослідила життя поетеси, опрацювавши велику кількість матеріалів, зокрема, сотні листів Лесі Українки. Робота на досягнення ступеня бакалавра Янковецької Ю.Д. «Концепт квітки в німецькій романтичній поезії», де вона ґрунтовно розкриває образ блакитної квітки на матеріалі роману німецького письменника, поета, містика Новалиса «Генріх фон Офтердінген». Кузьма Оксана «Екзистенційна проблематика драматичного діалогу Лесі Українки «Три хвилини», Тимофеев А.В. «Символіка образу блакиті в українській літературі 1910—1930-х років», М. Драй-Хмара «Леся Українка — «Блакитна троянда».

Ось вона вже крізь блакить
Майорить,
Довгождана, нездоланна...
Ось вона — Блакитна Панна!..
... А вона, як мрія сну
Чарівна...

М. Вороний «Блакитна панна».

Ці прекрасні слова видатний український поет-неоромантик Микола Вороний присвятив приходу Весни. Весною прийшла до нас і Леся Українка.

Художній світ Лесиних віршів наповнений щебетом птахів, свіжими запахами, таємничими звуками. Тексти Лесиних творів переливаються всіма кольорами веселки: тут і червоний (*Вже й сон-трава перецвітати стала. От-от зозулька маслечко сколотить, в червоні черевички убереться і людям одмірятиме літа.* «Лісова пісня»); і зелений (*Барвіночку мій хрещатий, зелений, дрібний... «Русалка»*); і білий (*Мені снились білі лелії... «На давній мотив»*).

І раптом — блакитна троянда! Хіба бувають блакитні троянди? Натуральні — ні. Блакитна троянда — як «ненормальність». Так і люди: бувають «нормальні» (як всі) і «ненормальні».

Одна з таких «ненормальних» — і Любочка Гощинська. Але про ненормальність її говориться не тільки тому, що вона має тяжку спадкову хворобу — божевілля, яке передалось їй від матері. Її «ненормальність» — у незвичних модерних поглядах на життя, на кохання, призначення жінки.

У п'єсі авторка порушує екзистенційні питання життя і смерті, абсолютної жертвовності: головна героїня жертвує своїм коханням до Ореста, знаючи, що безнадійно хвора і не зможе дати коханому щастя.

П'єса органічно входить у контекст як української, так і світової літератури.

У контексті української літератури

Як виглядає творчість поетки, зокрема, психологічна п'єса-драма «Блакитна троянда», у контексті української літератури? А вона в неї не тільки ввійшла, а й активно формувала. Хотіла змінити й змінювала. Хотіла вивести на нові обрії, європейські, і виводила. Доводила, що «народність» літератури — не тільки в описах селян та робітників, а й в освітлюванні проблем інтелігенції. Митець має право освітлювати проблеми, які він вважає важливими, а не тільки ті, які диктує суспільство в даний момент; і тими методами, які він обирає. Леся Українка хотіла модернізувати українську літературу, щоб вона заговорила про загальнолюдські проблеми, а не лише вузько-містечкові, описувати модерні інтер'єри, у яких немає місця старосвітському («вишиваних клапчиків і серветочок зовсім нема»).

Вона показує, що розмови, які ведуться молодією інтелігенцією — не тільки про насудне, а й про модерне: сучасних композиторів, сучасних літераторів:

«А так, пам'ятаєте, в одному романі Золя...»; «...М-р Острожин, се розмова серйозна, хоча теж *moderne*, коли хочете. (До інших, на-

пружено всміхнувшись). *Справді, панове, розмова наша виходить а la Ібсен».*

Хотіла показати, що між чоловіками та жінками може бути і щось інше, а не тільки флірт або кохання (хоча це не завжди зрозуміло старшому поколінню: *І що то тепер повелось: товариш, товаришка! По-моєму, жінка жінкою, а мужчина мужчиною; яке там товаришування! — Олімпіада Іванівна, тіточка головної героїні).*

А саме кохання? Саме воно й ототожнюється нею з блакитною трояндою — повинно бути таким же незвичайним, чистим, високим.

На питання Сані: *«Ну, але як же погодити з твоєю «ною мораллю», наприклад, любов?»* — вона відповідає: *«Бути щасливою самій і дати щастя іншому, що ж тут злого?»*

Думки її радикально відрізняються від мрій пересічної молодії панночки, яка прагнула вийти заміж:

«Шлюб — се кайдани, хоч і золоті, а кохання не любить кайданів. Хатнє багаття гарне тільки на картинах, і то не завжди. ... Любов — се балерина; одягніть її в візитову привоїту сукню або, не дай боже, в капот, і вона стратить всі свої чари!»

На жаль, на час виходу п'єси вона не була зрозумілою українськими літераторами та критиками, а перша вистава показала її дитище як побутові конфлікти, не зрозумівши якраз того нового, модерного, що вона заклала в неї.

Інтертекстуальність. Західноєвропейська література

У романі «Генріх фон Офтердінген» німецького письменника, поета, містика Новаліса розповідається про легендарного мінезінгера XIII ст. Генріха фон Офтердінгена, який уві сні бачить чудову блакитну квітку (символ чистого небесного кохання та довершеного життя), і все життя намагається знайти її. Для середньовічних лицарів головним в житті було служіння своїй панні, яка часто залишалась недосяжною, як та пречудова недосяжна блакитна квітка.

У п'єсі про це говорить Орест, закоханий в Любу: *«Єсть іще, — або, краще сказати, була любов мінезінгерів; се була релігія, містична, екзальтована. Культ мадонни і культ дами серця зливались в одно. Се була любов часів «блакитної троянди», се любов не наших часів і не нашої вдачі. Коли є що в середніх віках, за чим можна пожалкувати, то, власне, за сею «блакитною трояндою». Єсть і в наші часи блакитні троянди, але се ненормальні створіння хворої культури, продукт насильства над природою».*

Образ блакитної квітки, символ неземної, недосяжної любові мінезінгерів та Новаліса, став таким і для Люби Гощинської. Тільки такого кохання, чисто-го і правдивого, вона прагне. Хоча «блакитне» й недосяжне воно для неї не з тих причин: вона сама, усвідомлено, відмовляється від чарівної квітки кохання.

У той час ми бачимо подібність символу блакитної квітки (у Новаліса) і блакитної троянди (у Лесі Українки), то у Ібсена — образ божевілья та «ненормальних людей».

П'єса датського драматурга Генріка Ібсена «Привиди» розповідає про те, що молода дружина камергера Алвінга з часом змиралась з розпутством свого чоловіка, побоялась піти проти моральних устоїв суспільства («привидів») і залишити його, що призводить до того, що її син Освальд унаслідкує від батька божевілья.

У Ібсена «привиди» — це одночасно і лицемірство моралі суспільства і гріхи минулих поколінь, які тяжіють над сучасним. Так само і над Любочкою Гощинською тяжіє гріх життя її матері, яка наважилась вийти заміж і народити її, доньку, знаючи про свою страшну хворобу, яка у великій можливості могла бути успадкована її дитиною.

Але у той час, як фру Алвінг (на відміну від Нори, героїні знаменитої п'єси Г. Ібсена «Ляльковий дім», яка відважилась рішучо змінити своє життя і залишила дім і чоловіка) заради збереження сім'ї та моральних вимог часу не розлучилась зі своїм аморальним чоловіком, внаслідок чого її син успадкував хворобу від батька, Люба Гощинська не хоче заводити сім'ю і тим самим страшно ризикувати життям майбутньої дитини: *«О, той, кому загрожує ся страшна хвороба, не повинен би дружитись, се просто злочин!»*

З іншого боку, фру Алвінг, зрозумівши свою помилку і засудивши своє боягузтво, хоч і запізно, але вступає в боротьбу з «тим, що перешкоджає вільному розвитку людини». Люба Гощинська, на жаль, не знаходить в собі сили боротись навіть за своє життя і випиває смертельну дозу ліків. Хоча з контексту п'єси випливає, що, навпаки, це якраз вчинок сильної людини: *«Ніж доходить на лютім, повільнім вогні, краще блиснути враз і згоріти!»*.

В інтертексті читання і Ібсенових «Привидів», і Лесиної «Блакитної троянди» — обидві п'єси направлені проти «привидів» суспільства, які стримують людину, не дають їй повністю пізнати радість життя. Деякі діалоги прямо перекликаються: Освальд, хворий син фру Алвінг, мріє про *«радість життя... і радість праці»*.

Люба Гощинська: *«Нащо замуруватись у якийсь склеп? Щастя так мало на світі, його треба ловить, а не одпихати. Бути щасливою самій і дати щастя іншому, що ж тут злого?»* Вона мріє про

таке кохання, яке було у Данте до Беатріче: *«Ви забуваєте другу любов, наприклад, любов Данте до Беатріче, а я, власне, таку мала на думці»*. Одягнувшись у білу сукню і розпустивши коси, Люба читає Орестові монолог Джульетти, сміється з лікаря, якого викликали до неї: *«Тільки хвора людина є людина!»* Бачимо прямі відсилання до Шекспіра, і знову Ібсен зі своєю теорією «ненормальних» і «нормальних» людей.

Отже, тексти творів Лесі Українки, і зокрема метатекст п'єси «Блакитна троянда», органічно входять у контекст як української, так і світової літератури. На розглянутих прикладах бачимо інтертекстуальність тільки однієї п'єси Лесі Українки «Блакитна троянда» з багатьма творами світової літератури (які служать у даному випадку прототекстами), зокрема, романом «Генріх фон Офтердінген» німецького письменника Новаліса, п'єсою «Привиди» видатного датського драматурга Генріка Ібсена; безсмертної Беатріче з «Божественної комедії» Данте. «Ромео та Джульєтта» Шекспіра (хоча, опосередковано, мабуть, образ нареченої у білому платті з розпущеним волоссям викликає асоціації й з образом шекспірівської Офелії).

З днем народження, Лесю! Ніжна, тендітна, але така сильна й незламна, неповторна блакитна квітка нашої поезії! Ти назавжди залишишся в наших серцях.

Список використаних джерел:

1. Драй-Хмара М. Леся Українка — «Блакитна троянда». — Режим доступу: <https://www.lukrainka.name/uk/Studies/1926DrajXmara/Creativity/LightBlueRose.html> — Назва з екрану.
2. Ібсен Г. «Привиди». — Режим доступу: <https://iknigi.net/avtor-genrik-ibsen/70453-prividi-genrik-ibsen/read/page-1.html> — Назва з екрану.
3. Ісаєнко Л. «Проблема інтертекстуальності в оповіданні Лесі Українки «Голосні струни»». — Режим доступу: https://revolution.allbest.ru/literature/01149259_0.html — Назва з екрану.
4. Марія Кармазіна «Леся Українка». «Альтернатива». К.: 2003, 415с.
5. Новаліс «Генріх фон Офтердінген». — Режим доступу: <https://infopedia.su/8x19cb.html> — Назва з екрану.
6. Просалова В.А. Празька літературна школа: текст, контекст, інтертекст : дис... д-ра філол. наук: 10.01.06 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2006.
7. Тімофєєв А.В. Символіка образу блакиті в українській літературі 1910-1930-х років. — Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/343717.html> — Назва з екрану.

8. Янковецька Ю.Д. «Концепт квітки в німецькій романтичній поезії». — Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13507/Yankovetska_Kontsept_kvitky_v_nimetskii_romantychnii_poezii.pdf?sequence=1 — Назва з екрану.

УДК.821.161.2.0

Кравцова Наталія

МОЗ «Тираспольська середня школа № 3 ім. А.П. Чехова»

ЛЕСЯ УКРАЇНКА – ПИСЬМЕННИЦЯ, ЩО СТАЛА СИМВОЛОМ УКРАЇНИ

*«Ні! Я жива!
Я буду вічно жити!
Я в серці маю те ,
Що не вмирає...»
Леся Українка*

У статті ставиться завдання розглянути велич і безперечність геніальності видатної української поетеси Лесі Українки, яка зробила неоціненний внесок у духовну скарбницю людства, створила ґрунт для формування сучасної літератури.

Ключові слова: українська література, новатор, творчість.

ЛЕСЯ УКРАИНКА – ПИСАТЕЛЬ, СТАВШАЯ СИМВОЛОМ УКРАИНЫ

В статье ставится задача рассмотреть величие и бесспорность гениальности выдающейся украинской поэтессы Леси Украинки, которая внесла неоценимый вклад в духовную сокровищницу человечества, создала основу для формирования современной литературы.

Ключевые слова: украинская литература, новатор, творчество.

Українська земля породила багатьох письменників і поетів, які не тільки збагатили нашу літературу, але й уславили її серед інших літератур світу. Одне з найвеличніших імен серед них — ім'я Лесі Українки, ставши символом України, її непокори, самотності, незалежності, опинившись в одному ряду з Тарасом Шевченком, Григорієм Сковородою, Іваном Франком.

Леся Українка видатна українська поетеса, письменниця, перекладачка, діяч культури. Завдяки її творчості українська література зайняла одну з найвищих позицій у світовій культурі, а про українців і Україну заговорили у всьому світі. Її твори перекладені багатьма мовами. Леся Українка різко розсунула традиційні жанри української літератури. З-під її пера вийшли блискучі твори епічного характеру, приголомшливі драматичні творіння, яскраві прозові роботи, в тому числі публіцистика. І це крім поезії.

Основна тема творчості Лесі Українки — це національно-визвольна боротьба українського народу, впевненість у перемозі в цій боротьбі. При тому в цій темі вона виступила новатором, впроваджуючи, крім інноваційних стилістичних і жанрових прийомів, нові образи борців за волю, незалежність, свободу України. Основними джерелами творчості Лесі Українки стали її власні переживання. Завдяки їм в українській поезії з'явилися надзвичайно прекрасні по глибині ліричності, душевного драматизму і психологізму твори. Вона однією з перших стала поєднувати у своїй творчості кращі традиції української літератури з досягненнями сучасної європейської поезії. І разом з тим привносила власні новаторські жанрово-стилістичні методи і концептуальні ідеї, що збагатили не тільки українську, а й європейську літературу.

Леся Українка стала найбільшим збирачем українського фольклору, зберігши його для нащадків, знала близько 500 народних пісень, написала роботу по фольклористиці «Купала на Волині». Її чоловік Климентій Квітка з її голосу записав великий цикл народних пісень. До речі, вони, Леся і Климентій, були першими українськими фольклористами, хто почав записувати народні українські пісні на фонограф.

Леся Українка переклала українською мовою Гейне, Байрона, Гомера, Данте, Шекспіра, поезію Стародавнього Єгипту, гімни «Рігведи» та ін. Творча спадщина Лесі Українки включає більше 270 віршів, не рахуючи поем і віршованих драматичних творів, півтора десятка оповідань, стільки ж статей, величезну кількість перекладів, безліч зібраних унікальних народних пісень, казок, переказів, легенд українського народу. Твори Лесі Українки перекладено мовами багатьох народів світу, зокрема російською, грузинською, німецькою, абхазською.

Перший пам'ятник встановлено Лесі Українці у 1952 р. і відкрито музей Лесі Українки у грузинському місті Сурамі, де вона жила і померла, її ім'ям названо вулиці в Сурамі та Тбілісі. Також пам'ятники Лесі Українці встановлені в Торонто (Канада), Москві, Грузії (Телаві), Баку, Балаклаві (Крим), в Батумі.

Ім'я Лесі Українки присвоєно багатьом театрам, інститутам, заводам, бібліотекам, школам, вулицям.

На честь 100-річчя від дня народження поетеси в Україні було ухвалено постанову про заснування щорічної літературної премії імені Лесі Українки за кращий літературний твір для дітей. Випущені срібна монета і банкнота із зображенням письменниці номіналом 200 гривень, випущений ряд поштових марок.

Кращими митцями світу створюються балети, романи, пісні на тексти поезій Лесі Українки, художниками ілюструються її твори.

Деякі твори Лесі Українки були екранізовані:

1961 — «Лісова пісня» (фільм, 1961);

1976 — «Лісова пісня» (мультфільм);

1981 — «Лісова пісня. Мавка» (фільм);

1986 — «Спокуса Дон Жуана».

Творчість Лесі Українки відіграла велику роль у розвитку вітчизняної і світової культури. Поетеса привнесла в українську літературу багатий духовний світ своїх героїв — людей з допитливим розумом і палким серцем. Могутній талант, відданий служінню народові, глибоке проникнення в найістотніші питання доби, висока професійна культура — все це поставило Лесю Українку в ряди найвидатніших поетів світу.

У сузір'ї величних імен видатних українців Лесі Українці належить невимруща слава невтомного борця за честь і гідність українського народу в їх довготривалій боротьбі за свободу та незалежність. Саме тому її ім'я назавжди стало символом безкомпромісного служіння вищим ідеалам людського буття.

Леся Українка — це сильна, витривала, мужня жінка, котра пережила багато тяжких ситуацій. Вона завжди рівнялась на середньовічних лицарів і жила з однією фразою: «Убий, не здамся!»

Список використаної літератури

1. Волинський П. Леся Українка — борець за соціалістичну естетику. // Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження. — К.: Наукова думка, 1973. — 261 с.

2. Демська Л. Проблема індивідуальної свободи в драматургії Лесі Українки: Дисертація на здобуття наукового ступення кандидата філологічних наук. — Львів, 1999. — 148 с.

3. Колошук Н.Г. Інтелектуальний конфлікт у драматургічній поезії Лесі Українки // Леся Українка і сучасність. — Луцьк : Вид-во Волинська обласна друкарня, 2003. — 444 с.

4. Левчук Л.Т., Панченко В.І. та інші. Естетика.— К., Вища школа, 2005. — 431 с.
5. Моклиця М.В. Леся Українка і Ольга Кобилянська: дві грані модернізму // Леся Українка і сучасність.— Луцьк : Вид-во Волинська обласна друкарня, 2003. — 444 с.
6. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла.— Москва — Харьков, ЄКСМО — ФОЛІО, — 2006, — 845 с.
7. Рисак О. У вимірах самотності і спокуси владою.— Луцьк, Вежа.— 1998. — 67 с.
8. Тхорук Р.Л. Неволья як тема і як проблема у творчості Лесі Українки // Леся Українка і сучасність.— Луцьк : Вид-во Волинська обласна друкарня, 2003.— 444 с.

УДК.821.161.2-1.09

Леонтьєва Олена

Придністровський державний університет ім. Т.Г. Шевченка

ЗАСОБИ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ В ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «НЕОПУБЛІКОВАНІ ТВОРИ»)

Статтю присвячено дослідженню засобів експресивного синтаксису в поезії Лесі Українки (на матеріалі збірки «Неопубліковані твори»). Установлено, що використання аналізованих одиниць суттєво впливає на експресивність та виразність художнього твору.

Ключові слова: категорія експресивності, парцеляція, полісиндетон, асиндетон, риторичні фігури.

СРЕДСТВА ЭКСПРЕССИВНОГО СИНТАКСИСА В ПОЭЗИИ ЛЕСИ УКРАИНКИ (НА МАТЕРИАЛЕ СБОРНИКА «НЕОПУБЛИКОВАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ»)

Статья посвящена исследованию средств экспрессивного синтаксиса в поэзии Леси Украинки (на материале сборника «Неопубликованные произведения»). Установлено, что

использование рассматриваемых единиц существенно влияет на экспрессивность и выразительность художественного произведения.

Ключевые слова: категория экспрессивности, парцелляция, полисиндетон, асиндетон, риторические фигуры.

Актуальність дослідження детермінована тим, що аналіз лінгвостилістичних функцій синтаксичних одиниць у художньому тексті є одним із пріоритетних напрямів сучасної лінгвістики, а також тим, що детальне вивчення одиниць експресивності синтаксичного рівня позитивно вплине на виявлення нових рис ідіостилію Лесі Українки.

Стилістичне функціонування синтаксичних одиниць висвітлено в дослідженнях В.С. Ващенко, С.Я. Єрмоленко, А.П. Загнітка, В.І. Кононенка та інших.

Синтаксичний рівень є найвищим рівнем мови, одиниці якого виконують комунікативну функцію. Якщо інтерпретувати художній текст як конгломерат речень, то з певністю можна твердити, що саме синтаксис виступає в ролі організуючої основи твору, визначаючи не тільки його стиль, а й ідіостиль автора.

Структура речення, його довжина та завершеність у сукупності з індивідуальними авторськими та експресивними особливостями формують унікальну синтаксичну картину художнього тексту, яка має велику естетичну значущість.

Метою нашого дослідження став аналіз засобів експресивного синтаксису поезій Лесі Українки.

Особливу увагу в аналізованих творах привертають парцельовані конструкції, що являють собою ізоляцію певного члена речення, який, отримуючи власний фразовий наголос і самостійну інтонацію, набуває особливого звучання, хоча семантично і синтаксично лишається тісно пов'язаним з основною частиною речення. На перший план виступає не створення асоціативного простору для читачькогодомислу, а логіко-емоційна важливість слова, що підкреслюється виділенням. В.П. Ачилова слушно зазначає: «Пунктуаційний поділ парцельованих конструкцій на частини фіксує не стільки формальний розрив синтаксичних зв'язків між ними, скільки актуалізацію цих частин, особливо другої й подальших» [1; 29].

Таким чином, парцеляція речення не тільки значно розширює його інформаційну насиченість, а й інтенсифікує смислове навантаження його неядерних компонентів речення, надаючи їм більшої експресивності та виразності: «Ми знов у сміх: «То се такі / пісні якутські? про олені?» [3; 100].

У поезії Лесі Українки домінують складні та ускладнені речення, що дозволяє авторові в деталях репрезентувати зображувані явища чи події.

Основна функція довгих та супердовгих речень — звести воедино ланцюг різних явищ, об'єктів та вражень, тому найчастіше вони оформлюють уявлення поетеси в безперервному розвитку потоку свідомості: *«Угорі так яро сяють зорі, / ні одна не криється за хмари, / наче світлом хочуть напоїти / небо й море, землю й світ надземний, / але небо темне, наче розпач, / у хаосі невиразнім море, / а земля вся тугою чорніє, / таємниця криє світ надземний, / невидимі, але гучні крила / вихра-велета і б'ються, й плещуть, / море плаче, й темрява тремтить...»* [3; 33].

Зазначимо, що довжина речень є важливим складовим компонентом системи експресивних засобів художнього твору, оскільки короткі речення підвищують його динамічність, а довгі, навпаки, уповільнюють темп читання.

Актуалізація сполучника сприяє створенню не лише нових смислів, а й загального стилістичного тону вислову. **Полісиндетон** пом'якшує перехід від одного об'єкта дійсності до іншого, допомагає упорядкувати думки, забезпечити послідовність їх викладу, підсилити рівноправність перелічуваного [2; 42]: *«Коли вже треба голосить по труні, / Нехай музика плаче, та без слів, — / І жаль, і сміх, і плач, і пісня вкупі — / То буде так, мов лебединий спів»* [3; 21].

Основна функція **асиндетону** — посилення виразності мови шляхом презентації швидкого руху або стрімкої зміни подій, предметів, на яких увага не затримується. Асиндетон, створюючи враження лаконізму та компактності вираження думок, надає викладу енергійний характер. Наголосимо, що функції асиндетону значною мірою визначаються лексичним наповненням самої асиндетичної конструкції: *«Мудрим людям достаються / Поцілунки, лаври, квіти, / А поету на потіху / Все криваві самоцвіти»* [3; 9].

За допомогою **анадіплозісу** Леся Українка не тільки виділяє семантично важливі компоненти тексту, а й звертає увагу читачів на найважливіше. Цікавим з лінгвістичної точки зору є приклад поезії, коли кожен парний рядок є луною останнього слова попереднього рядка: *«Я блукав колись по ріднім краю / Раю. / І шукав на сім земнім падолі / Долі»* [3; 71].

Ампліфікація підкреслює та експресивно посилює висловлену думку, актуалізуючи певну стилістичну функцію, вона виступає ефективним засобом доповнення та підсилення характеристики: *«Хіба на те, аби валялись долі / Пораненим, пошарпаним, без сили / Чи з розпачу повитись на тополі / І статися для неї гірш могили?»* [3; 17].

Одним з начастотніших засобів експресивності на синтаксичному рівні у зірці «Неопубліковані твори» є **анафора**, яка не тільки посилює виразність, виконує важливу інтонаційну та смислову функцію, а й створює багатогранну та різнохарактерну картину зображуваного: *«Кров твоя — рубін коштовний, / Кров твоя — зоря світання, / Кров із серця для поета / Нагорода і придбання»* [3, 9].

Анжамбеман презентує розбіжність смислової та ритмічної будови рядків, у результаті якої речення не вкладається в віршований рядок і переноситься на наступний. Аналізовані одиниці на тлі ритмічно «правильних» сприймають як інтонаційний збій, що дозволяє виділити важливе за змістом слово або сполучення слів, а також передати задумливість чи схвилюваність: *«Торкнись її злегенька, ледве-ледве, / Вона озветься тихо, мов луна / Себе самої»* [3; 11].

Апозіопея у творах Лесі Українки виступає, не тільки потужним засобом виразності, а й важливим структурним елементом поетичного твору, смисловою віссю, на якій він тримається. Аналізована стилістична фігура розбурхує розум читача, спонукаючи його до активної дії, по роджуючи асоціації та залучаючи реципієнта до співтворчості: *«Тепло та ясно... Чи се Єгипет? / Так, се Єгипет... синій намет / Неба високого міниться сяєвом...»* [3; 66].

Парентеза також сприяє підсиленню експресивності та виразності художнього тексту, підсилюючи та доповнюючи смисл фрази: *«О, кожний раз, як я збирала сльози / Твої, мій друже, на папір біленький, / Я бачила те чудо Вероніки... / (Я мушу, любий, // вірити в дива)»* [3, 19].

Вживання **прямої мови** у поетичному тексті дозволяє не тільки дослівно передати чуже висловлювання, а й створити яскравий художній образ: *«Журливо ти хитаєш головою / І кажеш: «в нас дороги розійшлись». / О ні, я вірю — зійдуться колись, / З'єднаємось навіки ми з тобою»* [3; 5].

Домінантним засобом експресивності на синтаксичному рівні є інверсія та її різновид хіазм, які детермінують посилення виразності мови та створення додаткових смислових відтінків: *«Чи, може, крів'ю? Так, вона твоя... / бо я готова сльози й кров віддати, / щонайчистішу кров, з самого серця, / щоб тільки пал вгасити і не дати / йому сплямити серця / дорогого»* [3; 31].

Риторичні питання (*«Де той білий човник, що по тій дорозі / з нами плів «на чисте»? / Де те все поділось, що тоді нам мрілось, — / ясне, урочисте?»* [3; 39]) та звертання (*«І ти колись боролась, мов Ізраїль, / Україно*

моя! Сам бог поставив / супроти тебе силу неблаганну / сліпої долі» [3; 44]) привертають увагу читачів до певної думки або ідеї. Риторичні окличні речення інтонаційно підсилюють емоційність висловлювання, що передає різні емоційно-експресивні відтінки мови або певний емоційний стан людини: радість, здивування, засмучення, трагізм тощо.

Поетичний синтаксис Лесі Українки представлений різними граматичними та стилістичними одиницями, серед яких найбільш виразними є інверсія, ампліфікація, повтор, полісиндетон та риторичні фігури. Вони якісно впливають на підвищення виразності та експресивності художнього поетичного тексту.

Список використаних джерел

1. Ачилова В.П. Парцеляція як один із прийомів експресивного синтаксису // Учені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. — Серія «Філологія. Соціальні комунікації». — Том 24 (63), — №1. Ч.2. — 2011. — С. 25—31.
2. Вільчинська Т Функціонально-стилістичне навантаження повтору у творчому доробку Уласа Самчука // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство: / За ред. д.ф.н., проф. Ткачука М. П. — Тернопіль: ТНПУ, 2015. — Вип. 42. — С. 40—43.
3. Українка Леся Неопубліковані твори / Леся Українка з рукописів підгот. до друку М.Деркач. — Львів: «Вільна україна». — 1947. — 142 с.

УДК.82 (091).82.282+001.89

Міцула Анастасія

ГОУ СПО «Училище олімпійського резерву»,

ГОУ СПО «Придністровський коледж технологій та управління»

ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У статті розповідається про поетичну творчість Лесі Українки, як вона намагалася пробудити в серцях свого народу надії на краще майбутнє. Описуються власні болісні інтимні переживання.

Ключові слова: Леся Українка, драматичні твори, український народ, творчість.

ПОЭТИЧЕСКОЕ ТВОРЧЕСТВО ЛЕСИ УКРАИНКИ

В статье идет речь о поэтическом творчестве Леси Украинки, ее попытках пробудить в сердцах своего народа надежды на лучшее будущее. Описываются собственные мучительные интимные переживания.

Ключевые слова: Леся Украинка, драматические произведения, украинский народ, творчество.

Леся Українка отримала широке, всенародне визнання і її ім'я увійшло в свідомість поколінь, як символ мужності і боротьби. Адже, саме вона, займала весь український народ своїми думками, намагалася пробудити в серцях цього народу віру в краще майбутнє і у власні сили.

Леся Українка не мала ні середньої, ні вищої освіти, але була освіченою людиною. Вона писала вірші протягом усього свого творчого життя. Твори писалися, мчали, їх не можна було зупинити, але поруч неї, завжди була її мати. Саме, вона прищепила любов до поезії і всього іншого.

Перша поетична збірка, у Лесі вийшла у 1893 році, у Львові, під назвою «На крилах пісень». Вона була видана за допомогою і при безпосередній участі Івана Франка. Це була величезна подія не тільки для поетеси, а й для всього літературного руху і культурного життя України. Про цю невеличку книгу заговорили по всій Україні. Вся літературна громадськість вітала народження талановитої письменниці. Іван Франко говорив, що з часів шевченківського періоду, Україна не чула такого сильного і гарячого слова, яке було присутнє у Лесі. Він говорив, що вона, чи не наслідувала пафосу шевченківської поезії, у неї був свій почерк [4; 93].

У 1899 році, у Львові, виходить друга збірка, під назвою «Думи і мрії». Леся працювала над нею шість років, у якій вона описала власні, болісні, інтимні переживання, політичну спрямованість. Разом з цими творами формувався і характер письменниці. Її настрої відбилися в тематичному циклі політичних віршів «Невільницькі пісні». Сюди, також, увійшли цикли «Мелодії», «Відлуння», поеми «Давня казка» [3; 48]. Ця збірка показала великий злет творчості молодій письменниці. Леся Українка перейнялася ідеєю боротьби. Вона закликала до боротьби за соціальне і національне визволення народу. Іван Якович Франко говорив, що Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як у Лесі Українки.

Свою третю збірку, Леся Українка, написала перебуваючи, деякий час, на Буковині. Вона вийшла у 1902 році, під назвою «Відгуки». Письменниця

у ній розповіла, як складалося людське життя, котре було заповнене якимось своїм змістом, не схожим один на одного. Вона показала про звернення до античних і біблійних тем, різні періоди історії європейських народів.

Потрібно сказати, що в її творчості і різноманітні віршів і драматургії, також присутня роль Біблії. Вона писала Михайлу Петровичу Драгоманову: «У Біблії, крім усього іншого, маса дикої грандіозної поезії, і мені нудно, коли я довго її не читаю» [5; 124].

З усіх трьох збірок, в 1904 році, в Києві, виходить книга віршів, під назвою «На крилах пісень». Поступово лірика поєднувалася з епосом, і головним жанром ставала драматична поема. Натура поетеси намагалася вивратися з рамок «власне лірики».

Всі твори, які вона написала на протязі десяти років, стали новим явищем в українській літературі. Саме, в драматичних творах, Леся використовувала образи і сюжети світової літератури, історії, а також не були забуті морально-етичні, філософські, політичні питання [2; 69].

Не дивлячись на те, що Леся народилася слабкою і постійно хворіла, вона зуміла стати символом України, її непокори, самотності і незалежності. Вона опинилася поруч з такими видатними людьми, як Тарас Шевченко, Іван Франко, Григорій Сковорода, Петро Могила.

Завдяки творчості Лесі Українки, українська література посіла одну з найвищих позицій у світовій культурі. Про Україну заговорили у всьому світі, захоплюючись великим, самотнім, гостинним і відважним народом. Саме, український народ був непохитний тими бідами, які довелося йому пережити за свою історію.

Письменниця збирала і зберігала для нащадків український фольклор. Також, вона знала близько 500 народних пісень і написала роботу по фольклористичі «Купала на Волині». Разом зі своїм чоловіком, Климентієм Квіткою, вони почали записувати народні українські пісні на фонограф. В її творчості більш 270 віршів, не рахуючи поем і віршованих драматичних творів, півтора десятка оповідань, стільки ж статей, величезна кількість переказів, безліч зібраних унікальних народних пісень, казок, переказів, легенд українського народу.

Весь її життєвий шлях можна позначити одним словом — БОРОТЬБА. Це була тендітна, але мужня жінка, яка придбала ВІЧНІСТЬ ...

Список використаних джерел:

1. Агеева В. Поетеса зламу тисячоліть. Творчість Лесі Українки в пост-модерній інтерпретації. — К., 2001
2. Антонович Д.. Українська культура. Мюнхен, 1988.

3. Задеснянський Р. Творчість Лесі Українки. Мюнхен, 1984.
4. Кулінська Л. У світі ідей та образів. (Особливості поетики драми Лесі Українки). К. 1971
5. Маланюк Е. До роковин Лесі Українки (13.11.1871) // Маланюк Е. Книга. спостережень: В 2-х т., Т. 1. Торонто, 1962. С. 91–102.
6. Одарченко П. Зоря України (До 75-х роковин з дня смерті славетної поетеси Лесі Українки) // Одарченко П. Леся Українка. К., 1994. С. 4–14.

УДК.821.161.2:008

Новикова Надія

МОЗ «Бендерська СЗШ № 11 ім. Юрія Гагаріна»

СУЧАСНІ Й ПРОГРЕСИВНІ ПОГЛЯДИ В ПОЕТИЧНИХ ОБРАЗАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У статті порушено проблему значення творчої спадщини Лесі Українки для формування гуманістичних та демократичних поглядів сучасного суспільства і сучасної людини зокрема.

Ключові слова: Леся Українка, гуманістичні та демократичні погляди, сучасна людина, творчість, література.

У своїх віршованих і прозових творах Леся Українка залишила багато цінних гуманістичних і демократичних ідей, які співпадають з ідеалами сучасного суспільства. Нею представлено образи нової людини з благородними рисами й високими моральними якостями, які будуть домінуючими у прийдешньому світі.

Викриваючи сучасний їй буржуазний лад, поетеса створювала образи і художні типи суспільства майбутнього.

Розгляньмо драматичну поему «Бояриня». В ній засуджується зрада своєї національної гідності, пасивна громадянська позиція героїв п'єси — Степана та Оксани. Вони не були історично відомими особами, не брали активної участі у важливих подіях свого часу. Природне людське прагнення до матеріального благополуччя і комфорту призвело до того, що вони опинилися на узбіччі життя своєї Батьківщини. В результаті, герої усвідомили свою рабську залежність від волі царя, від зовнішніх обставин і Оксана, щира патріотка України, не змогла пережити розлуки з рідною землею.

Проблема національної самосвідомості гостро стоїть і в наші часи, як головний фактор, що впливає на перспективи розвитку і держави, і окремої особистості.

У драмі «Бояриня» Леся Українка торкається ще одної прогресивної ідеї: волі й гідності жінки, її активної громадянської позиції в суспільстві. Інтереси молодой української козачки, Лесиної Оксани, не обмежуються лише сім'єю, її хвилює доля всього народу. Вихована вільною людиною, як і всі жінки її народу, які змушені були навчитися давати лад у родині в часи нескінченних війн, вона не може залишатися байдужою до громадських справ свого чоловіка.

Найбільш відомою у творчій спадщині поетеси є філософська драма «Лісова пісня», яка вважається вершиною майстерності Лесі Українки. У цьому творі показано боротьбу всього прекрасного і волюбного, доброго й незалежного проти мізерного й рабського, заздрісного й ненависного, злого й міщанського. У драмі-феєрії в романтично-піднесений формі висловлюється найзаповітніша мрія прогресивних людей усіх часів про соціальну справедливість, гуманність у стосунках, безмежні можливості творчого розвитку. Авторка утверджує ідеали нового світу. Створює образи спроектовані на суспільство майбутнього.

У драмі «Лісова пісня» природа живе своїм життям і бере участь у розвитку сюжету. За допомогою природи розкриваються характери, стосунки, переживання героїв. Вона є втіленням досконалості й гармонії. Авторка нагадує читачеві про важливість бережливого ставлення до природи, і тоді вона з вдячністю відгукнеться багатим урожаєм.

Екологічне питання особливо гостро стоїть в наші часи. В епоху небувалого розвитку промисловості й зростання кількості населення.

Актуальними в наші часи є проблеми підняті в поемі «Давня казка». Леся Українка цим твором заявила, що мистецтво потрібне не лише для розваги, воно повинно служити людям і рідній землі; і що історію вершить не влада, а народ; і що гнобительський лад не є непорушним.

Леся Українка феноменальне явище і в українській, і у світовій літературі. Вона належала до нечисленних людей, які вміли думати. І не вважаючи на те, що вже минуло більше століття після смерті поетеси, її творчість має велику притягальну силу для наших сучасників. Завдяки тому що вона бачила обрії майбутнього, її етичні, політичні й естетичні ідеали відповідають ідеалам сучасної високодуховної людини.

Список використаних джерел

1. Мотиви поетичної творчості Лесі Українки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://clck.ru/VmC3G> — Назва з екрану.

2. Леся Українка й сучасники. Василь Королів-Старий // Краківські вісті, 10.02.1941.

3. Арсен Каспрук. Леся Українка і наша сучасність // Газета «Літературна Україна», 2 лютого 1971 року.

УДК.811.161.2'37

Пазіна Наталія

Придністровський державний університет ім. Т.Г. Шевченка

КОЛЬОРОЛЕКСЕМИ У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Наукове дослідження присвячено вивченню актуальної проблеми семантики кольоролексем, а саме використанню лексики на позначення хроматичних і ахроматичних відтінків в художньому тексті. Зокрема, зроблено спробу дослідити особливості використання лексем на позначення кольорів у творчості Лесі Українки.

Ключові слова: ахроматичний, колір, кольоролексема, семантика, хроматичний.

ЦВЕТОЛЕКСЕМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ ЛЕСИ УКРАИНКИ

Научное исследование посвящено изучению актуальной проблемы семантики цветолексем, а именно использованию лексики для обозначения хроматических и ахроматических оттенков в художественном тексте. В частности, сделана попытка исследовать особенности использования лексем для обозначения цветов в творчестве Леси Украинки.

Ключевые слова: ахроматический, цвет, цветолексема, семантика, хроматический.

Вступ. Ідіостиль будь-якого автора — яскраве свідчення еволюції української мови у сферах і духовного її єства, й інтелектуального гарту. У мові художньої літератури активно вживаною є лексика на позначення кольору, яка характеризується багатством семантичної наповненості та виконуваних функцій у контексті твору, що зумовлено великими естетичними можливостями цих лексем, їх здатністю створювати різноманітні образи в контексті художнього твору.

Вибір тематики дослідження вмотивовано тим, що кольоронайменування є одними з найвиразніших показників індивідуальності автора, розкрива-

ють особливості сприйняття й відображення ним мовної картини світу. Саме кольоронайменування є виразною атрибутивною характеристикою широкого кола важливих для митця образів, у тому числі й ключових, що проходять наскрізно через усю творчість. **Мета** дослідження — виявлення семантики прикметників на позначення ахроматичних та хроматичних кольоролексем у творчості Лесі Українки.

Актуальність дослідження. Лексика на позначення кольорів уже кілька десятиліть привертає увагу дослідників завдяки своєму семантичному багатству, різноплановості та активності використання, різноманітності джерел походження. Дослідження кольороназв у лінгвістиці має давню традицію, однак проблеми, що постають під час розгляду семантичного поля слів-кольоронайменувань, — невичерпні. Про поетичну творчість Лесі Українки написана велика кількість наукових досліджень, однак колористика поезій не була предметом скрупульозних досліджень, хоча на неї звертали увагу науковці: С.О. Єфремов, Г.Д. Клочек, С. Гальченко, М. Фока та інші. Проблему з'ясування функціональної ролі колористики поетичної творчості Лесі Українки вважаємо актуальною через особливу увагу критиків до її постаті взагалі і малодослідженою, хоча окремі публікації зробили багато для вироблення інтересу до цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення процесів відображення кольоровідчуття в мові розпочато ще за часів Арістотеля й нині триває в різних лінгвістичних галузях: етимології та історії кольоронайменувань (Н. Бахліна, Р. Алімпієва, В. Горобець); словотворі (Н. Клименко, О. Дзівак, В. Фрідрак); найповніше представлені в мовознавстві дослідження кольороназв у системі мовно-виражальних засобів мови письменників (А. Белий, А. Критенко, Л. Пустовіт, Л. Ставицька та ін.). Недарма до цього лексичного угруповання у творах поетеси вже зверталися дослідники, увагу яких привертало окремі питання — кольоропозначення в позиції епітетів, група окремих кольорів.

Існують різноманітні класифікації, групування слів-кольороназв: за фізичними параметрами досліджувала Л. Миронова; за словотворчою структурою — О. Дзівак; за структурно-семантичними типами — А. Кириченко; за вмотивованістю значення — А. Кириченко, О. Дзівак; за частотністю вживання — В. Москович.

Отож, **предметом** нашого зацікавлення є кольоролексеми на позначення хроматичних та ахроматичних відтінків у творчості Лесі Українки.

Виклад основного матеріалу. За великим тлумачним словником, **колір** — світловий тон чого-небудь; забарвлення [1; 1223]. Поезія Лесі Українки

насичена барвами й різноманітними їх відтінками. Серед усього цього багатства палітри Лесі Українки домінують як хроматичні, так і ахроматичні кольори: білий, чорний, червоний, зелений, синій.

Як відомо, «у художньому творі колір функціонує вже не як безпосередня природна даність, об'єктивно-означальна реалія, а як одна із поетичних категорій, що набуває певного ідейно-естетичного значення» [2; 142]. Проаналізувавши ці класифікації, зіставивши їх, ми будемо дотримуватися класифікації, що базується на фізичних властивостях кольорів і на подібності:

1) ахроматичні кольоропозначення, до яких можна віднести білі, чорні та сірі кольори;

2) хроматичні кольоропозначення, а саме червоні, жовті, зелені, сині та блакитні кольори.

Ахроматичні кольоропозначення — ті, які відрізняються один від одного тільки світлістю. До ахроматичних кольорів належать білий, чорний і всі проміжні між ними сірі кольори. Білий колір виступає символом святості, невинності, радості, життя, краси, але він може символізувати страх, асоціюватися з хворобою, смертю. Білий колір у поетеси викликає традиційні позитивні асоціації, символіку чистоти, святості, прозорості, традиційної веселості, краси:

*І до білої хатинки,...
Вийшло сонце засвітило
І хатинку звеселило [2; 27].*

Білий колір, як протилежність чорному, містить у собі семантику «чистий», «ясний», тому поетеса білий колір пов'язує з чимось світлим, безтурботним:

*Виглядаю у віконце:...
Ясне небо, ясне море,
Ясні хмарки, ясне сонце [2; 32].*

Чорний колір — один з основних номінантів у мовотворчості Лесі Українки, що асоціюється з нейтральним значенням або з негативними відчуттями, зі смертю, тугою, смутком, тривогою. Чорний колір — це колір сажі, вугілля, найтемніший колір на планеті. У віршах цей колір авторка вживає для передачі внутрішнього стану героїв, опису їх почуттів та емоцій:

*Зостріне іскру,
Згорить не борючись, а потім з нього
Лишиться чорний згар та сивий попіл [2; 38].*

За допомогою дієслівних конструкцій передано констатацію результату трагедії, а тривалість її в часі, нескінченність і як результат — підвищується виразність, сила впливовості художнього слова, образу на читача:

*І зчорніють червоні троянди,
Наче в ранах запечена кров [2; 27].*

Прикметник *сірий* означає колір проміжний між білим і чорним, барва попелу. Він асоціюється з буденністю, смутком, втомою. Активністю відзначається і прикметникове означення *срібний*. Воно не тільки вказує на певний колір, а й має виразну позитивну оцінну семантику:

*Нічко дивна! Тобі я корюся,
Геть всі думи сумні!
Не намагаюся вже, не борюся,
Потопаю в сріблястому сні [2; 35].*

Хроматичні кольоролексеми — це ті кольори або їх відтінки, які ми розрізняємо в спектрі (червоний, жовтий, жовтогарячий, блакитний, синій, зелений, фіолетовий). Дослідники зазначають, що хроматизми формуються під впливом художніх уподобань автора, індивідуального переосмислення.

Червоний колір — забарвлення вогню і колір крові, тому може служити символом смерті. У переважній більшості він вживається для передачі кольору обличчя. З давніх-давен червоний колір користувався особливою любов'ю народів як колір життя, радості, краси. Саме в такому значенні вживає його Леся Українка:

*Літо краснее минуло,
Сніг лежить на полі... [2; 27].*

Червоний колір символізував хоробрість, доблесть, мужність, безстрашність. Часто вживається червоний колір, щоб передати емоційний стан людини, переважно злість, гнів, хвилювання, сором:

*Усе одбивається в пісні, як в морі:
Рожевая зоря, й червоная кров,
І темна ненависть, і ясна любов... [2; 27].*

Поетеса підкреслює, «розкрились троянди червоні, наче рани палкі восени, / Так жалібно тремтять і палають — Прагнуть щастя чи смерті вони?» [2; 27].

Колір зелений, за походженням пов'язаний зі словом зело — зелень, рослини. У віршах Леся Українка вживає прикметник *зелений* для опису весняної пори року і використовує цей прикметник у його первісному зна-

ченні — для позначення предметів, явищ природи, яким притаманне зелене забарвлення (трава, дерева, листя):

*І завітне наше поле,
І зазеленіє... [2; 28].*

Жовтий — це колір основного спектру, середній між оранжевим і зеленим; який має колір золота, яєчного жовтка, соняшникового суцвіття. Жовтий — символ тепла, радощів і поваги. Це — колір золота, зрілої пшениці, жита, ячменю через які він уособлює Сонячне світло.

*Якби оті проміння золоті
У струни чарами якими обернути... [2; 72].*

Синій — це небесно-морський колір: спокійний, сентиментальний, серйозний. Його стихія — вода, котра не тільки сама синя, але й зникається із синім небом. Синьо-голуба гама в поетичному світі Лесі Українки набуває особливого значення в розкритті концептуально навантаженого образу неба, моря відзначається традиційністю, усталеністю:

*Полине за синєє море, полине за гори,
Літатиме в чистому полю,
Здійметься високо-високо в небесні простори [2; 18].*

Але в окремих словосполученнях голубий має значення «сірий». Словники пояснюють, що слово *голубий* пов'язане з лексемою *голуб'ячий*. Кольором воно мало значення «сизий», «сірий», тобто колір голуба:

*Крил не втинай сизокрилій голубці
Хай вона вільно літа [2; 29].*

Висновки. Таким чином, можна визначити, що творчість Лесі Українки багата на лексику на позначення кольорів. Роль та значення кольорів важливе, адже вони допомагають письменниці в змалюванні картини, образів героїв, подій. Завдяки кольору, можна зрозуміти, які саме емоції, почуття переживають герої віршів. Приклади переконують, що в поезії Лесі Українки переважають яскраві та світлі тони. Широке вживання кольороназв золотий, білий, чорний, синій, зелений, червоний сприяє психологічній характеристиці внутрішнього світу поетеси.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — К. Ірпін: ВТФ Перун, 2007. — 1736 с.
2. Кульчинська М. Поетика кольору в романах Василя Барки / М. Кульчинська // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Збірник наукових праць. — 1997. — Вип. VII. — С. 141–152.

З. Українка Леся. Досвітні огні. Вірші. Поєми. К., «Веселка», 1978. — 159 с.

УДК.373.2.821.161.2.09:82.0

Пислар Світлана

МОЗ «Тираспольська середня школа № 9 ім. С.О. Крупко»

ЧАРІВНИЙ СВІТ ДИТИНСТВА В ПОЕЗІЯХ ЛЕСИ УКРАЇНКИ

У статті досліджувались твори Лесі Українки для дітей, надруковані в періодичних виданнях. Проведено аналіз навчально-методичної літератури для школярів молодших класів, а також розглянуто метафори та епітети, вжиті у творах поетеси для дітей.

Ключові слова: поезія, поетичний світ, періодичне видання, творчість, художні засоби.

ВОЛШЕБНЫЙ МИР ДЕТСТВА В ПОЭЗИИ ЛЕСИ УКРАИНКИ

В статье исследовались произведения Леси Украинки для детей, опубликованные в периодических изданиях. Проведен анализ учебно-методической литературы для школьников младших классов, а также рассмотрены метафоры и эпитеты, использованные в произведениях поэтессы для детей.

Ключевые слова: поэзия, поэтический мир, периодическое издание, творчество, художественные средства.

Леся Українка — одна з найвидатніших постатей української літератури, чії твори стали золотим надбанням письменства. Творчість поетеси дозволяє щоразу більше заглиблюватись у її мистецький світ. Поетеса змальовує красу рідної природи та допитливу дитвору. Кожне її слово — бадьоре та оптимістичне, воно будить думку, закликає долати труднощі. Майстерне використання виражальних засобів рідної мови, притаманне творчому стилю письменниці, формує мовні смаки, стимулює інтерес до читання.

Дослідженню проблеми творчості Лесі Українки приділяли увагу Г. Абрамова, А.А. Гозенпуда, Л. Міщенко, М. Мороз та інші.

Предметом дослідження творчості є поетичний світ дитячої літератури Лесі Українки. Об'єктом дослідження є перші твори Лесі Українки, які побачили світ у періодичних виданнях.

Рання творчість Лесі України була присвячена дітям. Твори письменниці друкувались у періодичних виданнях, альманахах і в журналах. Найбільша кількість першодруків Лесі Українки належала дитячим періодичним виданням. Найтісніше авторка співпрацювала із такими журналами «Перший вінок», «Дзвінок», «Ілюстрована бібліотека для молодіжі, міщан і селян» та «Молода Україна». Початком друку творів Лесі Українки для дітей у періодиці слід вважати появу в українському літературно-художньому альманасі «Перший вінок» у Львові 1887 року.

У вірші «На зеленому горбочку» відчувається відгомін народних забавлянок, утішок, які так люблять малі діти. Образи ліричної поезії дуже близькі малятам: хатинка та сонце, які порівнюються з дитинкою та матір'ю. В основі сюжету — мотив чекання дитинки-хатинки та мати-сонце.

У вірші «Конвалія», зображаючи бідну квітку, якій байдужа рука паночки «вік вкоротила», авторка закликає бережно ставитися до природи.

Поетеса вживає такі **епітети**: «дубом високим», «віттям широким», «високу залу», «веселя музиченька», «бідне серце». Леся Українка використовує такі **метафори**: «рука віку вкоротила», «музика ... серце крає», «головка пов'яла» [1; 25–28].

Найбільше поезій, призначених для маленьких читачів, було розміщено на сторінках видання «Дзвінок». Вірш «Мамо, іде вже зима...» з'явився у цьому виданні в 1890 році. У ньому Леся Українка показує, що навіть птаха «не покине країни рідної... жде, що знову прилине весна», «спів пташині — потіха одна».

Поетеса використовує **епітети** («пташина сивенька, маленька», «країни рідної», «зими навісної», «сиві пташки, пташине серденько»), а також метافору («розважає пташине серденько», «прилине весна»).

Звернемо увагу й на інші періодичні видання для дітей, у яких друкувалися твори Лесі Українки. У 1885–1894 рр. у Чернівцях виходив друком український журнал «Ілюстрована бібліотека для молодіжі, міщан і селян». Леся Українка працює не тільки автором, а й співробітником видання. Серед творів письменниці редакцією журналу на розгляд читачів було запропоновано поезію «Поле», передруковану з альманаху «Перший вінок» (1890 р.), вірші «Веснянка» (1890 р.) та «Тішся, дитино, поки ще маленька...» (1891 р.) під заголовком «До руської дитини». У часописі вперше побачила світ казка Лесі Українки «Лелія» (1891 р.).

У літературній спадщині Лесі Українки є чимало творів, в яких використовується казковий елемент (це інколи підкреслюється і назвами: «Осіння казка», «Давня казка» та ін.). Проте, за жанровими ознаками вони не

однотипні. Деякі характером розповіді, побудовою, мовно-стилістичними засобами нагадують народні казки, в інших зберігаються особливості цього жанру або використовуються окремі казкові прийоми (наявність фантастичних образів і ситуацій, алегоричність та ін.).

Казки природничого змісту, написані Лесею Українкою («Осіння казка», «Біда навчить», «Лелія», «Три метелики», «Казка про Оха-чародія», «Давня казка»), переконує нас у тому, що вони здатні дати дитині величезний обсяг пізнавальної інформації, а також прищепити любов та інтерес до природи, навчити піклуватися про неї, берегти її. Доцільність їх використання у процесі екологічного виховання дітей обумовлено можливістю наукового підходу до добору інформації, наявністю яскравих образів; емоційною насиченістю, що відповідає характеру сприйняття світу та впливає на поведінку дитини [2; 63].

Першим і єдиним українським дитячим виданням на українських землях у складі Російської Імперії був журнал «Молода Україна» — щомісячний додаток до часопису «Рідний край». Він видавався у Києві в 1906 р. та 1908—1912 рр. Видавцем і редактором була мати Лесі Українки — Олена Пчілка. Загалом вийшло 64 номери журналу. У виданні друкувалися твори багатьох українських письменників, зокрема Лесині. Проте все кардинально змінилося після 1913 року [3; 120].

У радянський та пострадянський періоди в Україні, твори Лесі Українки друкуються досить обмежено. Лише окремі номери «Барвінка», «Пізнайка» та «Малютка» містять надбання поетеси. Друк творів сучасних українських письменників переважає видання класиків минувшини.

На нашу думку, варто відновити традицію ознайомлення дітей із найкращими творами письменників минулих століть, адже саме вони є джерелом моральності та духовності, зразком високої майстерності володіння словом. Тут слід віддати належне шкільним підручникам з української мови для початкових класів, автори яких приділили увагу творам Лесі Українки.

У процесі аналізу посібників для учнів 1—4 класів виявлено, що дитячі твори поетеси містяться в усіх навчальних матеріалах, за винятком «Читанки» (І та II частини) О. Я. Савченко для 3 класу. У школах з російською мовою навчання творчість Лесі Українки починають вивчати в 3 класі «Сніг з морозом поморозив», «Давня весна», «Конвалія»; у 4 класі вірші: «Спить озеро», «Мамо, іде вже зима..», оповідання «Лелія».

Творчість Лесі Українки представлена досить різноманітно: підручники містять поезії, оповідання та статті про життя та художній здобуток видатної поетеси. Таким чином, поведений аналіз показав, що дитячі твори Лесі

Українки в періодичних виданнях ХІХ–ХХ ст. посіли значне місце та досі не втратили свій великий виховний потенціал.

Список використаних джерел

1. Корнеева Г. Друкована українська книга та преса для дітей у Галичині (кін. ХІХ — І пол. ХХ ст.) // Бібл. вісн. — 2009. — №2.
- 2.. Мороз М.О. Літопис життя та творчості Лесі Українки. — К.: Наукова думка, 1992.
3. Передирій В. А. Становлення української періодики для дітей: (на матеріалах журналу «Дзвінок», 1890—1914 рр.) // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики; / За ред. М. М. Романюка. — Львів, 1996. — Вип. 3/4. — С. 117—125.

УДК 81'37

Погорелая Екатерина

Приднестровский государственный университет им. Т. Г. Шевченко

ГИПЕРТЕКСТОВОЕ ИЗМЕРЕНИЕ РЕСУРСА ТОЛЕРАНТНОСТИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА

Информационное пространство художественного текста рассматривается в рамках современных представлений о толерантности.

Ключевые слова: Толерантность, гипертекст, риторический канон, рефлексивность, рекурсивность, симметричность, билингвальная личность.

Текст — это коммуникативная реальность, которая противопоставлена слову как реальности когнитивной, обеспечивающей хранение добытой поколениями информации о мире. В отличие от слова, лингвистические приметы которого отшлифовало время, у текста по-прежнему остается немало дефиниций, которые опираются на различающиеся по значимости дифференциальные признаки. Чаще других исследователи указывают в определениях текста два признака — цельность (целостность) и связность (связанность). Полагаем, что для художественного текста этих признаков недостаточно; феномен художественного текста состоит в том, что он, как произведение искусства, выполняет особую эстетическую функцию, воздей-

ствие которой проявляется только в процессе гипертекстового осмысления его информационного пространства.

Именно гипертекстовое осмысление информационного пространства художественного текста требует мобилизации лингвориторической компетенции и интенсификации интеллектуальной и творческой активности читателя-билингва, который сохраняет возможность, опираясь на знание родного языка и культуры, прокладывать индивидуальный маршрут по смысловому полю произведения искусства, по определению предполагающего поливариантность его интерпретации.

В сознании читателя-билингва нет дискретного сосуществования смыслов, по ходу чтения из пространственной и временной многолинейности первичных смыслов означающих данного текста он формирует новый смысл, опираясь на уже известные ему прецедентные тексты и реминисценции из культурных текстов на родном языке. Превращение лексических единиц одной языковой системы в «лексии» — единицы «текста — чтения» в рамках другой языковой системы — процесс психологически сложный даже для монологичных, ведь означаемое любого знака текста находится в сложном сверхфразовом взаимодействии с другими знаками не столько того же текста, сколько всего тезауруса данного языка. И такие нелинейные связи обуславливают не только смысловую открытость художественного текста и множественность его интерпретации, но и оказываются определяющими, потому что полноценное осмысление информационного пространства художественного текста возможно лишь благодаря выявлению гипертекстовых потенциалов произведения.

Гипертекст, как особый феномен, позволяет билингвальной личности, с одной стороны, синтезировать компоненты смысловой структуры, выявлять и осваивать взаимосвязь элементов, составляющих содержание художественного текста, а с другой, и это важно, соотносить культурные коды двух языков. Нелинейные (вертикальные) ходы по пространству текста дают возможность читателю-билингву определить семантические связи между элементами текста, представить себе их систему. Именно гипертекст, представляя собой открытую, наращиваемую систему взаимосвязанных по смыслу текстовых элементов, помогает билингвальной личности не только воспроизвести смысловое содержание художественного произведения, но и создать цельное восприятие вербального и невербального единства текста.

Информационное пространство текста и семантическая связность его компонентов существенно «уплотняются» за счет усиления механизмов межфразовых связей, так как зона межфразовых связей в тексте не огра-

ничивается ближайшим окружением слова или предложения, семантически связанные фрагменты могут находиться практически в любой точке текста.

Благодаря этим специфическим, но глубинным связям формируются текстовые парадигмы гипертекста, на основе которых и моделируется единое коммуникативно-информационное многомерной модели художественного текста. В процессе чтения в сознании билингвальной личности появляются индивидуальные маршруты его осмысления, но только благодаря комплексному восприятию межфразовых связей становится возможным полноценное понимание текста как эстетической метареальности.

В процессе гипертекстовой интерпретации художественного текста билингвальная личность неизбежно оценивает степень его толерантности. Коммуникативный ресурс толерантности был сформулирован уже в риторическом каноне, соблюдение которого позволяло говорящему не только понять, как порождается и передается речевое сообщение, но и какими должны быть способы убеждения и формы языкового воздействия на слушателя, чтобы достичь желаемого эффекта в процессе толерантной речевой коммуникации. Средства достижения оптимального результата такого общения были представлены в форме трех основных понятий:

1) логоса, с которым были соотнесены логические, интеллектуальные средства убеждения;

2) патоса, или пафоса, с ним были соотнесены средства эмоционального, чувственного убеждения;

3) этоса, с которым были соотнесены средства убеждения, основанные на этических качествах говорящего, его «добродетелях» [1].

Классическая риторика рассматривает технологию успешной и, значит, толерантной коммуникации, выделяя пять последовательных частей или шагов, которые совершает говорящий: изобретение, расположение, выражение, запоминание и говорение как действие. При таком очевидном интересе к говорящему, тем не менее, уже в рамках античной риторики было выработано представление о том, что успех речевого сообщения зависит в такой же мере и от слушающего, а также от должного учета всех особенностей коммуникативного процесса как целостного, но четко структурированного феномена.

Фиксирование культурных различий в текстах идет прежде всего на уровне легко эксплицируемых культурных знаков: самобытных ритуалов, особенностей внешнего вида, поведения, языка представителей той или иной этнокультурной группы. Для оценки степени толерантного отношения к отдельному персонажу или целой этнокультурной группе важно и то, какие культурно значимые детали отбирает автор, и то, в каком ситуативном

и оценочном контексте эти детали подаются. Реализуя коммуникативную установку рассказать «своим о чужих», демонстрируя доброжелательное к ним отношение, адресант не может не занимать при этом толерантную позицию по отношению к любым культурным различиям персонажей.

Если обратиться к классическим образцам риторических и поэтических текстов, то можно отчетливо увидеть, что каждый из этих типов текстов располагает своим ресурсом создания толерантности. Риторика и поэтика располагают каждая своими «кодами» преобразования текстов с позиции толерантности: *риторика при этом использует правила рефлексивности, а поэтика — симметричности*; их можно рассматривать как взаимодополняющие ресурсы коммуникации в отношении текстуальных стратегий. Такой подход ориентирован на *интертекстовый диалог*, коммуникативная модель которого основана на ценностях, важнейшим компонентом которых выступают суверенные права адресата текста на идеологически приемлемую для него информационную среду. В таком контексте поиски путей достижения толерантности имеют глубокий смысл, так как обусловлены природой самой культуры, идеология которой организуется с установкой на «открытый диалог» текстов.

Соответствующими принципу толерантности считаются такие элементы текста, которые имеют признаки рефлексивности и симметричности.

В текстах *риторического характера*, по Аристотелю, сущностной является установка на разумность, рассудительность, что само по себе должно располагать собеседников к толерантности: «Есть три причины, вызывающие доверие к говорящему... это рассудительность, добродетельность и доброжелательность» [1; 59]. Вследствие этого в риторическом тексте на первый план выступают признаки рефлексивности (лат. *reflexio* — «возвращение назад»). В риторическом тексте они воплощаются в ряде требований:

- во-первых, наличие в его структуре аргументации;
- во-вторых, основой риторической аргументации являются топосы — положения, понятия и принципы, которые признаются всеми вообще и не требуют доказательств;
- в-третьих, построенная из этих топосов энтимема — базисная форма риторического убеждения — отвечает правилам рефлексивного рассуждения [1; 5].

Другим правилом построения рефлексивных отношений в тексте является *редукция*, смысл которой сводится к тому, что какое-либо положение, трудно поддающееся пониманию, преобразуется в более простое, исходное для понимания начало.

И, наконец, ещё одним правилом рефлексивного текста выступает *рекурсивность*. Рекурсивный ход аргументации приглашает собеседника к толерантной речевой коммуникации. Рекурсивное построение аргументации, как правило, создает в рассуждении такую последовательность, когда для решения поставленной задачи используются возвратные движения мысли, однотипность которых производит впечатление единого алгоритма, обеспечивающего обоснованность доказываемого положения.

Как видим, формально-логический стержень рефлексивного текста, ориентированного на топику, и определяет стратегию толерантных взаимоотношений в риторическом тексте, помогая билингвальной личности эффективно воспринимать его содержание.

В текстах поэтического характера, для которых, по Аристотелю, сущностной является установка на «ритм, слово, гармонию» [1; 149], гармония как представление архетипического уровня («упорядоченность, красота, совершенство») включает в себя понятие *симметрии* как соразмерности в расположении частей какого-либо целого. Симметричность как важнейший художественный канон проявляется в поэтическом тексте как результат его структурно-стилистических преобразований; меняя структуру языка общения, автор вызывает у читателя определенный эмоциональный отклик.

Следует подчеркнуть, что принцип толерантности по-разному понимается в «классической» и «неклассической» поэтике. Если первая связывает его с подчинением Слову — Логосу, вокруг которого организуется текст, цель которого воздействовать на адресата и модифицировать его поведение в нужном русле, отказывая ему в самостоятельности, то текстообразующие модели «неклассической» поэтики, напротив, ориентированы на суверенность и активность «*другого*», они культивируют взгляд на адресата речи как на со-творца.

Таким образом, принцип толерантности в художественном тексте приобретает глубинный смысл, который с помощью многообразных структурно-стилистических приёмов по-разному реализуется в художественной форме риторических и поэтических текстов.

Список использованных источников

1. Аристотель. Риторика. Поэтика. / Пер. с др.-греч.; Сопровожд. ст. В.Н. Марова. — М., 2000
2. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика. — М., 1994. — 512 с.
3. Гаспаров Б.М. Язык, память, образ. — М., 1996. — 354 с.

4. Караулов Ю.Н. Новый взгляд на возможности писательской лексики // Ломоносовские чтения. — М., 1994. — С. 326—334.

5. Лотман Ю.М. Семиотика культуры и понятие текста // Русская словесность. — М., 1997. — С. 18—22.

6. Лотман Ю.М. Текст как динамическая система // Структура текста. — М., 1981. — С. 100—112.

УДК.821.161.2.09+821.161.1.099

Пригонюк Ельвіна
МОЗ «Рибницька гімназія № 1»

АНАЛІЗ ТВОРІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ГЕНДЕРНОМУ АСПЕКТІ

У статті порушується актуальна проблема аналізу творів Лесі Українки в гендерному аспекті. Розглядається становище жінки у суспільстві кінця XIX — початку XX століття. Порушено проблему місця жінки в суспільстві на сучасному етапі.

Ключові слова: Леся Українка, гендер, гендерний стереотип, гендерний підхід, гендерний аспект, гендерна рівність та нерівність.

АНАЛИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЛЕСИ УКРАИНКИ В ГЕНДЕРНОМ АСПЕКТЕ

В статье поднимается актуальная проблема анализа произведений Леси Украинки в гендерном аспекте. Рассматривается положение женщины в обществе конца XIX — начала XX века. Поднята проблема места женщины в обществе на современном этапе.

Ключевые слова: Леся Украинка, гендер, гендерный стереотип, гендерный подход, гендерный аспект, гендерное равенство и неравенство.

Метою сучасного освітнього закладу Придністров'я є виховання особистості, забезпеченої культурною ідентичністю, соціальною компетентністю, толерантністю. Система освіти у будь-якому суспільстві має бути спрямована на виконання найважливіших функцій, а саме:

- вчити нормам життя особистості у суспільстві;
- створювати чіткі уявлення про моральні категорії та норми поведінки, що визначають характер спілкування людини з оточуючими;

- формувати основи комунікативної компетентності у спілкуванні;
- вдосконалювати духовно-моральні якості особистості;
- створювати умови для самореалізації особистості на однакових для всіх умовах незалежно від статі, соціального становища тощо [1].

Одним із шляхів виховання такої особистості є аналіз літературних творів у гендерному аспекті. Енциклопедія з літературознавства Ю. Коваліва подає тлумачення слова гендер так: «рольові, зумовлені впливом соціуму особливості поведінки представників обох статей, зафіксовані у поняттях «фемінність» (жіночість) і «маскулінність» (чоловічість), тлумачення яких відрізняється від біологічного трактування статі» [2; 215].

Гендерний підхід до аналізу літературних творів у сучасній школі в Придністров'ї зумовлений необхідністю виправлення процесу соціалізації особистості залежно від статі, соціальних та економічних умов суспільства, тобто гендерною соціалізацією.

З погляду інших науковців «...гендер конструюється соціально та зумовлений культурою суспільства в конкретний історичний період [4], тобто гендерні відмінності не закладені природою, а формуються у процесі гендерної соціалізації — навчання ролям чоловіків і жінок, яке тягнеться від перших днів народження до статевозрілого віку, і меншою мірою — пізніше. На це впливають сімейне виховання, школа, взаємодія з іншими дітьми та ігрова активність» [3].

Тому аналіз творів світової літератури в гендерному аспекті стає актуальним.

Яскравим прикладом письменника, який активно висвітлює проблеми гендерної нерівності є Леся Українка, яка щиро і глибоко занурює читача у духовний світ чоловіка та жінки, їхні стосунки, соціальне становище та гендерну рівність чи нерівність залежно від часу, оточення, соціальних та економічних умов суспільства.

Отже, метою статті є характеристика творів Лесі Українки, що викладаються у початковій, середній та старшій школі.

Поняття гендер, гендерна рівність та нерівність, гендерне виховання з'явилися на пострадянському просторі у кінці ХХ початку ХХІ століття, коли з заходу поринули феміністські ідеї. Результати досліджень, що виявляли соціальну нерівність між представниками осіб різної статі, тоді як чоловіки та жінки були формально рівні юридично, теж сприяли цьому.

Навіть Іван Франко, називаючи Лесю Українку єдиним чоловіком в українській літературі, ніби підтверджує різне становище жінки та чоловіка в суспільстві, підкреслює нерівність жінки перед чоловіком на той час.

У свою чергу Леся Українка, Ольга Кобилянська, Олена Пчілка доводять абсолютно інше, зароджуючи феміністські настрої в суспільстві завдяки своїм творам.

Ви тільки прислухайтесь до вірша «Колискова» Лесі Українки, що вивчається у 5 класі:

*...Сором хилитися,
Долі коритися!
Час твій прийде
З долею битися...*

Яку силу духу, нескореність, характер передає письменниця такими простими, але влучними словами-блискавицями, а поряд з цим відчувається безмірна ніжність, любов і вболівання за майбутнє дитини.

А що, як не силу характеру, гордість (у хорошому сенсі цього слова) викликають рядки вірша «Як дитиною бувало»:

*...Як дитиною, бувало,
Упаду собі на лихо,
То хоч в серце біль доходив,
Я собі вставала тихо.
«Що, болять?» — мене питали,
Але я не признавалась —
Я була малою горда, —
Щоб не плакати, я сміялась...*

Юний читач-десятикласник назавжди закарбує в пам'яті слова Лесі Українки у вірші «Contra spem spero!», що передають її життєву позицію, вкотре вчать бути сильними, любити життя та боротися за краще майбутнє:

*...Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Жити хочу! Геть, думи сумні!
Я на вбогім сумнім перелозі
Буду сіять барвисті квітки,
Буду сіять квітки на морозі,
Буду лить на них сльози гіркі...*

Твори, що вивчаються з української літератури у старшій школі, показують стосунки між чоловіком і жінкою в основному з погляду почуттів та побуту. Але ще в XIX столітті з'являються твори, що показують жінку, яка так чи інакше бореться за свої права та свободи. Таким чином поступово формується образ сильної жінки. Таку героїню

ми бачимо в образі Оксани з драми Лесі Українки «Бояриня». Дівчина всіма силами намагається зберегти свої звички, самобутність, любов, чистоту — своє «я» на чужині, хоче допомогти чим може своїм землякам і рідній землі, перебуваючи у Московщині. Але нерівне гендерне становище жінки та чоловіка у Росії у ті часи не дозволяють їй цього здійснити.

А якою красою і силою обдарована Мавка у драматичній феєрії Лесі Українки «Лісова пісня». Безмежне кохання до Лукаша надає їй сили на прекрасні вчинки, а людяність, душевність, доброта не дозволяють скоїти лиха нікому, навіть суперниці Килині.

Кассандра з однойменної драми Лесі Українки намагається боротися з долею, пророкуючи загибель Трої та своїм близьким, але й тут гендерна нерівність не дозволяє захистити рідних людей.

Як бачимо, Леся Українка гостро висвітлює проблему гендерної нерівності у своїх творах, ламає всі стереотипи та показує жінку сильною особистістю, готовою на все заради своєї любові та щастя.

Драматичні твори Лесі Українки та проблеми, які вона висвітлює в них, є актуальними і в наш час. Це і феміністичні погляди письменниці, і вплив цих поглядів на формування особистості, і викриття гендерних стереотипів. Тому вчителю варто аналізувати твори Лесі Українки саме в гендерному аспекті, а саме:

- аналізувати персонажів чоловічої та жіночої статі, розглядати причини та наслідки конфліктних ситуацій, вчити відшукувати варіанти виходу з таких ситуацій;

- аналізувати гендерну позицію персонажів (хто з персонажів кохає, а хто тільки «дозволяє себе кохати»);

- досліджувати поведінку персонажів в гендерному аспекті та можливу деградацію персонажів.

Саме завдяки такому аналізу творів учитель може на прикладі героїв привертати увагу учнів на правильне гендерне становище жінки чи чоловіка у суспільстві, спрямовувати дітей у правильному русі, виховувати гідних високоморальних громадян рідної землі.

Якщо у вищезазначених творах «Лісова пісня», «Бояриня», «Кассандра» відійти від традиційного аналізу, тобто читання твору, обговорення твору та обміну враженнями, а зосередитись саме на гендерних ролях кожного з героїв, то сформується правильне світобачення учнів, правильне сприйняття гендерного становища чоловіка та жінки, приведе до здорових правильних гендерних стосунків.

Список використаних джерел

1. Школа Придністров'я. Приблизна програма з навчального предмета «Українська мова (офіційна) і література» 5–9 класи (для загальноосвітніх шкіл Придністров'я [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://schoolpmr.3dn.ru/load/standartyprogrammy/ukrainskij_jazyk_rodnoj_i_literatura/programa_z_ukrajinskoji_literaturi_dlja_organizacij_osviti_z_ukrajinskoju_movuju_navchannja_5_9_klasi/63-1-0-671
2. Літературознавча енциклопедія: / автор-уклад. Ю. І. Ковалів. — К.: Академія, 2007. — Т.1. — 608 с.
3. Гендер [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Гендер> — Режим доступу
4. Гендерні стандарти сучасної освіти: зб. рекомендацій. Частина 1. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vsirivni.com.ua/sites/default/files/2011_gender_standards_p1.pdf

УДК.821.161.2-2.09:4У(07) 75.058

Прокопенко Валентина

МОЗ «ТСШ № 2 ім. О.С. Пушкіна»

ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ШКОЛІ

У статті порушено актуальну багатоаспектну проблему вивчення біографії й творчості Лесі Українки на уроках літератури у придністровських школах. Біографія письменника є ключем до вивчення його творчості.

Ключові слова: Леся Українка, методика вивчення біографії, урок вивчення біографії, форми уроків, інноваційні методи.

ИЗУЧЕНИЕ ЖИЗНЕННОГО ПУТИ ЛЕСИ УКРАИНКИ В ШКОЛЕ

В статье затронута актуальная многоаспектная проблема изучения биографии и творчества Леси Украинки на уроках литературы в приднестровских школах. Биография писателя является ключом к изучению его творчества.

Ключевые слова: Леся Украинка, биография, формы уроков, инновационные методы.

В сучасній українській літературі Лесю Українку (Лариса Петрівна Косач-Квітка) можна віднести до найвідоміших жінок давнього та сучасного України. Її твори були написані в різних жанрах: лірика, епос, драма, публіцистика. Леся Українка — майстер поетичного слова. За допомогою самого слова, пісні вона прагла зрозуміти таємницю людського слова, зробити світ кращим. Лариса Петрівна приділяла особливу увагу фольклору. Відомо 220 народних мелодій, які записано з її голосу. Вона активістка національного та жіночого руху. В українській літературі Леся Українка — поетеса мужності, справедливості й боротьби.

Поетеса відома своїми збірками поезій «На крилах пісень», «Думи і мрії», «Відгуки»; поем «Давня казка», «Одно слово»; драм «Бояриня», «Кассандра», «В катакомбах», «Лісова пісня» та ін.

Головною темою ранньої поезії було: краса природи, любов до рідного краю, власні переживання, призначення поета в суспільстві й роль поетичного слова в житті людини. У творах Лесі Українки помічаємо впливи творчості Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Михайла Старицького, Генріха Гейне. Елементи раннього епосу відбилися пізніше в баладах, легендах, поемах.

В школах Придністров'я за програмою вивчаються вірші, казки, драми Лесі Українки. Маленьким першокласникам можна прочитати вірші поетеси: «Вишенька», «На зеленому горбочку».

В 4 класі учні знайомляться з віршами: «Мамо, іде вже зима», «Спить озеро» (уривок), «Уже весняне сонце припікає» та казкою «Лелія».

Наші п'ятикласники вивчають вірші напам'ять: «Колискова», «Зоряне небо», «Коханий мамі».

Учні старшого віку читають «Красо України — Поділля», «Крізь плач, і стогін, і ридання», «Досвітні вогні».

В 10 класі вивчаються вірші: «І все-таки до тебе думка лине», «Без надії сподіваюсь», «Як я люблю оці години праці», «Стояла я і слухала весну». Читають драми: «Лісова пісня», «Бояриня».

В школі на першому уроці вивчення творчості письменника починається з вивчення його біографії. В практиці педагогів вивчення життєвого і творчого шляху митця іноді викликає труднощі.

Сучасна школа працює над проблемою морального виховання особистості. А творчий шлях письменника — це і є виховний потенціал. Важливою ланкою в системі викладання літератури в школі є вивчення життєвого і творчого шляху письменника. Це пояснюється тим, що життя та діяльність письменника — це найкращий коментар до його творів. З цим пов'язана

низка причин, чому шкільне навчання української літератури неможливе без розгляду життя та творчості письменника. Біографія — це ключ до творчості, за її допомогою можна сформувати в учнів любов до праці, Батьківщини, свого народу, чесність, принциповість, високу ідейність.

На такому уроці школярі засвоять такі відомості:

1. де і коли народився письменник;
2. склад його сім'ї;
3. риси особистості та долю митця;
4. особливості його творчого надбання;
5. стосунки з різними людьми, суспільством;
6. відчують біль й радощі письменника, зацікавляться творчістю.

Під час вивчення біографії і творчості Лесі Українки, коли йтиметься розмова про її оточення, учням обов'язково треба розповісти про видатного композитора Миколу Лисенка, письменника і вченого Кримського, художника Івана Труша, фольклориста й історика Михайла Драгоманова та інших.

Хороший вчитель ніколи не віддасть перевагу кінопроекту, сторінкам підручника чи діафільмам. Вчитель обов'язково скаже своє слово, поділиться з учнем своїм баченням. Буде розповідати залюбки про письменника, як про близьку, добре знайому людину.

Уроки біографії можуть бути різноманітними за формами:

- урок-лекція;
- самостійні доповіді учнів;
- робота з підручником;
- заочні екскурсії;

Вчителі шкіл міста під час вивчення біографії письменників проводять нестандартні уроки:

- лекція-дослідження;
- урок-семінар;
- комбінована лекція;
- інтегрований урок;
- лекція-огляд;
- лекція-коментар;
- спарений урок;
- колективна лекція;
- урок-інтерв'ю.

Вчитель сам вирішує, що саме він розказуватиме про письменника, що перекаже детально, що озвучить без коментарів, які цитати візьме до уроку,

як буде активізувати увагу учнів. Цікавого у житті письменника завжди багато. Слід обов'язково звернути увагу на:

- сім'ю письменника;
- людей, що були поруч;
- край, де минуло дитинство, дитячі біди й радощі;
- освіту;
- мрії та прагнення, перші захоплення, любов, ненависть, дружбу;
- видані твори, збірки.

Кожна людина, її характер розкривається в діяльності. В біографії Лесі Українки до таких належать стосунки з батьками, братом і сестрами, дружба з Сергієм Мержинським, боротьба з хворобою, життя і лікування на Буковині, в Галичині, Болгарії, Єгипті, Італії, в Одесі.

В житті письменника є кульмінаційний момент. У Лесі Українки — це мужній двобій зі смертю, а також доглядання покинутого всіма Сергія Мержинського.

Особлива увага віддається якості мовлення вчителя. Добре, коли він розповідає цитати з творів:

«Або погибель, або перемога —

Сі дві дороги перед нами стане...

Котра з сих двох нам судиться дорога?

Дарме! Повстанем, бо душа повстане» [Всі наші сльози тугою палкою», 2].

Також цікавим для учнів можуть бути сторінки щоденника чи листа письменника, характеристика сучасника, науковця.

Лесю Українку називають поетичною квіткою України, бо вона присвятила багато віршів квітам.

1. Росла в гаю конвалія

Під дубом високим,

Захищалась від негоди

Під віттям широким [«Конвалія», 2].

(Перший друкований вірш поетеси «Конвалія»)

2. А в пшениці то мак, то волошки

Закрасили б роботоньку трошки [«Темна хмара, а веселка ясна», 2].

3. Ох, розкрились троянди червоні,

наче рани палкі, восени,

так жалібно тремтять і палають —

прагнуть щастя чи смерті вони? [«Останні квіти», 2]

Бажано, щоб вірші читались напам'ять. Можна ними відкрити урок, записати уривок на дошці, наприклад:

1. Горить моє серце, Чуєте люди!

Його запалила іскра палкої любові до вас [«Горить моє серце, його запалила», 2].

2. Ні! Я жива! Я буду вічно жити!

Я в серці маю те, що не вмирає [«Лісова пісня», 2].

3. На шлях я вийшла ранньою весною

І тихий спів несмілий заспівала [«Мій шлях», 2].

Можна підготувати учнів, які прочитають вірші або уривки з творів Лесі Українки, наприклад: «Стояла я і слухала весну».

Часто в наших підручниках біографія подається дуже стисло, занадто спрощено. Тому учневі складно виділити головне. Доцільно використовувати (особливо у сильному класі) наукові статті.

При вивченні біографії письменника доцільно застосовувати прийом самостійного учнівського дослідження, так як учень не просто слухає розповідь про життя поета, а й сам бере активну участь у процесі пізнання певної особистості. Тоді його знання стають переконаними.

Школярі на таких уроках виступають співдоповідачами вчителя. Наприклад, вони можуть розкрити одну із сторінок життя й таланту письменника. Знаючи, що життя творця — це, передусім, життя його творів, учитель не тільки називає твори, а й має зацікавити до їх читання, аналізу. Непогано згадати вірші дитинства дітей: «Вишенька», «Дощик», «Мамо, іде вже зима», «На зеленому горбочку», «Колискова», «Чи пам'ятаєш ту казку-дивницю» та інші. Слід не обмежуватися назвою і жанром, а переказувати цікавий епізод казки чи драми. Сам вчитель повинен добре знати творчість письменника, ширше за шкільну програму.

Урок вивчення біографії письменника містить такі завдання:

- співповідь про певний період життя;
- скласти хронологічну таблицю;
- відповіді на питання, що вимагають розуміння життєвого шляху і особистості митця;
- написати біографічний етюд;
- скласти біографічне есе;
- інсценувати сторінку з життя митця;
- виступити з повідомленням про зміст телепередач;
- виступити з рефератом;
- продемонструвати і прокоментувати презентацію;
- прослухати пісні та твори поета;

— прослухати пісні у виконанні самої Лесі Українки (наприклад: «Ой заїхав козак та з Україноньки»).

Особливо зараз в школі прижився метод проектів. Метод проектів — сукупність дослідно-пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю. Такий проект має виховну спрямованість, впливає на емоційну сферу учнів, спонукає до роздумів про цінність людського життя.

Використовуючи традиційні та інноваційні методи, вчитель в своїй роботі досягне своєї мети: зацікавить учнів до вивчення біографії та творів письменника.

Список використаних джерел

1. Волошина Н. І. «Вивчення біографії письменників єдності з його творчістю», 2003.
2. Овдійчук Л. П. «Вивчення особи письменника», 2004.
3. Савченко З. М. «Особистість письменника на уроці української літератури», 1997.
4. Степанішин Б. І. «Викладання української літератури в школі», 1995.

УДК.821.161.2.09

Третяченко Алла

Придністровський державний університет ім. Т.Г. Шевченка

РЕЦЕПЦІЯ ПОСТАТІ ЛЕСИ УКРАЇНКИ В ПОЕЗІЇ УКРАЇНСЬКИХ ШІСТДЕСЯТНИКІВ

У статті досліджується вплив поетичного доробку Лесі Українки на творче становлення представників українського літературного шістдесятництва.

Ключові слова: шістдесятництво, ремінісценція, природа, Батьківщина, фольклор.

РЕЦЕПЦИЯ ОБРАЗА ЛЕСИ УКРАИНКИ В ПОЭЗИИ УКРАИНСКИХ ШЕСТИДЕСЯТНИКОВ

В статье исследуется влияние поэтического наследия Леси Украинки на творческое становление представителей украинского литературного шестидесятичества.

Ключевые слова: шестидесятники, реминисценция, природа, Родина, фольклор.

Видатна українська поетеса, драматург, перекладач Леся Українка витворила свою епоху в українській літературі. Вона зуміла максимально згармонізувати свій талант, реалізуватися на високості світового духу. Її багатогранна спадщина породила величезну кількість літературно-критичних інтерпретацій. Як сама творчість, так і її рецепція дають можливість для численних висновків та узагальнень різного плану.

На шляху творчого та особистісного становлення українські поети-шістдесятники активно шукали для себе духовний орієнтир. Таким дороговказом для багатьох із них стала творчість Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, одухотворена народом і безмежною любов'ю до України. Численні філософські та естетичні алюзії та ремінісценції з творів великих геніїв української поезії в літературному доробку поетів-шістдесятників слугують доказом вибору їх творчого шляху.

Леся Українка є улюбленою поетесою видатної шістдесятниці Ліни Костенко. Кордоцентричність лірики останньої дає підстави говорити про глибоке долучення мисткині до світоглядної системи Лесі Українки. Поетичний хист і Лесі Українки, і Ліни Костенко розкрився насамперед у художньому звучанні народної ідеї, палкій любові до Батьківщини.

Окрім того, у своїх творах обидві майстрині слова висвітлювали питання, що хвилювало митців усіх часів: покликання поета, його роль і значення в житті суспільства.

*Я на гору круту крем'яную
Буду камінь важкий підіймать.
І, несучи вагу ту страшную,
Буду пісню веселу співать [5; 28].*

Цей вірш Лесі Українки перегукується не тільки з ключовим «Я — жниця поденна», а й з усім світовідчуттям Ліни Костенко, її розумінням високого обов'язку поезії. «Слово, моя ти єдина зброя, ми не повинні загинуть обоє», — саме ці слова Лесі Українки використала Ліна Костенко за епіграф до своєї поезії «Біль єдиної зброї», присвятивши себе суворій музі творчості, якій потрібно віддати все серце без останку й згоріти у власному вогні.

Поет повинен бути свідомим не тільки свого призначення, а й своєї страдницької долі й навіть невдячності суспільства, в якому живе:

*Митцю не треба нагород,
Його судьба нагородила,
Коли в людини є народ,
Тоді вона уже людина [2].*

Одним з головних компонентів життя у творчості й Лесі Українки, й Ліни Костенко постає природа в найрізноманітніших змінах та порах року. Мисткині оспівують природу не саму по собі, а в нерозривному зв'язку з людиною — через її настрої, думки, почуття. Навколишній світ поетеси сприймають надзвичайно тонко, в їхніх творах природа жива й одухотворена, барвиста й многоголоса, багатолика, глибокомудра.

Пори року — весна, літо, осінь, зима демонструють своєрідний кругообіг та є символом циклічності життя природи й людини, де все має свій початок і кінець. Але в творчості Лесі Українки «кінець» ніколи не є абсолютною інстанцією. Він символізує воскресіння, народження нового життя, що яскраво висловлено в останньому монолозі Мавки з «Лісової пісні»:

*Легкий, пухкий попільець
ляже, вернувшись, в рідну землю, —
вкупі з водою там зростить вербицю —
стане початком тоді мій кінець [6].*

Ці рядки перегукуються з ідеєю Ліни Костенко про неперервність буття і вічність природи:

*І все кружляє в дивній круговерті,
саме в собі шукає опертя.
І є природа. І немає смерті.
Є тільки різні стадії буття [1; 389].*

Художній світ українського митця Василя Стуса своїми витокami сягає літературної спадщини Лесі Українки. Поет належав до глибокої й масштабної культурної традиції в межах українського духовного всесвіту.

Спільність мотивно-образної системи, глибокий фольклорно-етнографічний контекст творчості споріднює доробок обох митців.

Естетика художнього мислення і Лесі Українки, і В. Стуса глибоко має виразне фольклорне підґрунтя, оскільки обидвоє були по-справжньому закохані в українську народну творчість. Аналіз мови їхніх творів дає підстави стверджувати, що вони перебувають в органічному зв'язку з фольклорною поетикою, в них чується народний дух та колорит.

Близькість до народнопоетичної традиції знаходить виявлення у зверненні до жанрів усної творчості — колискової пісні («Колискова»), ліричної пісні (цикл «Сім струн»), казки («Казка про Оха-чудотвора», «Давня казка») в доробку Лесі Українки; до народних голосінь («Церква святої Ірини», «Навкруг обрізано жалі»), ліричних пісень («Закосичила, заспівала», «Верби навесні — немов човни...»), балад («Горить сосна — од низу догори»), прислів'їв, приказок та прокльонів у творчості В. Стуса.

У трансформації жанрових одиниць поети ніколи не вдаються до переказування чи простої стилізації народнопоетичних творів. Мову, стиль фольклорних жанрів вони використовують з метою індивідуально-творчої переробки, переосмислення фольклорних зразків.

Окрім того, обидвоє митців широко використовують загальнонародні назви рослинного та тваринного світу як засіб символізації туги, самотності, краси людських стосунків, духовного самовираження героя, філософського сприйняття природних сил: верба, калина, сосна, липа, виноград, кульбаба, півники, лілія, сокіл, лелека, чорногуз, зозуля, лебідь, голуб, горобець.

Спорідненість художнього задуму, співзвучність мистецької традиції виразно відчувається й у віршах про красу і велич рідної природи, батьківської землі. Природа, яка осмислюється через поетове єство, сповнене прагнень до життя, допомагає Стусу відшукати гармонію зі світом. Ремінісценцію до драми-феєрії «Лісова пісня» є поезія В. Стуса «Тут ніби зроду сонця не було»:

*Тут поживи — і видасться тобі,
що й досі Україна солов'їна,
і промайне за крутоярем Мавка,
до вівериці руки простягне,
і звук сопілки лине з-над узгір'я:
от-от сюди нахопиться Лукаш.*

*Тут ліс — як вічність. Бережи його
від свого непотребства, марновір'я,
від власної пустої глупоти...
Тут кожен клен тримає на долоні
легкого, ніби пісня, солов'я [4; 131].*

Поет настільки любить і поважає ліс, що радить людям повчитися життєвої мудрості у дерев, тактовності, доброти, життєлюбності.

До поетів від Бога — Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка — звертається В. Стус у поезії «Як добре те, що смерті не боюсь я...», осмислюючи у філософських роздумах свій життєвий шлях, людське буття і вічні цінності: Україну та її людей:

*Так хочеться пожити хоч годинку,
коли моя розів'ється біда.
Хай прийдуть в гості Леся Українка,
Франко, Шевченко і Сковорода [3; 206].*

Глибинний зв'язок зі славетною українською письменницею відчувається й у творчому доробку українського шістдесятника Володимира Підпалого.

Змістову лінію культуртрегерства в його поезії розгортають вірші-присяти. Роздуми поета про мистецтво і красу, правду і зраду втілені в оригінальний присвяті «На вінок Лесі Українці»:

*Хай буде зрада —
щоб жагу подвоїть!
Хай будуть болі —
Серцю добрий гарт!
Бо ж тільки той
життя свого варт,
хто вмер
і знов воскрес
на полі бою! [7; 46].*

У ліричних рядках В. Підпалого відчувається непідробний інтерес та глибока прихильність до мисткині, її творчості, життєвого кредо; автор намагається здобути повчальні уроки із сподвижницького життя видатної поетеси.

Творчий доробок Лесі Українки, її глибока націоцентричність мали значний вплив на духовне, художнє та ідейно-естетичне становлення представників шістдесятництва в українській літературі. Постать Лесі Українки є важливою духовною домінантою поезії багатьох шістдесятників, оскільки саме завдяки творчим постулатам її генія формувався їхній мистецький світ.

Список використаних джерел

1. Костенко Л. Триста поезій. Вибрані вірші [збірка віршів] / Ліна Костенко. — К.: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2017. — 416 с.
2. Костенко Ліна. Не треба думати мізерно [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukrbooks.com.ua/>. — Назва з екрану.
3. Стус В. Палімпсести: Вибране. — К.: Факт, 2003. — 432 с.
4. Стус В. Твори у чотирьох томах, шести книгах. Т.1: кн.1. — Львів: Видавнича спілка «Просвіта», 1994. — 432 с.
5. Українка Леся. Досвітні огні. — К.: Видавництво дитячої літератури «Веселка», 1975. — 160 с.
6. Українка Леся. Лісова пісня [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/>. — Назва з екрану.

7. Підпалій В.О. Золоті джмелі: вибрані твори / упорядкування та примітки Н. А. Підпалої; худож. оформ. К. І. Сулими. — К.: Твім інтер, 2011. — 560 с.

УДК.372.882.116.12

Хлопова Альона
МОЗ «ТСПГК № 18»

ЛІТЕРАТУРНИЙ ДИКТАНТ ЯК ПРИЙОМ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ)

У статті розглядається поняття «літературний диктант» й доводиться перевага застосування цього прийому навчання у практиці вчителя-словесника. Окрім того, обумовлюється ефективність використання його різновидів на уроках української літератури з опорою на матеріали творчості Лесі Українки.

Ключові слова: літературний диктант, форми перевірки, різновиди диктантів, пошуково-творчі диктанти.

ЛИТЕРАТУРНЫЙ ДИКТАНТ КАК ПРИЕМ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ (НА МАТЕРИАЛЕ ТВОРЧЕСТВА ЛЕСИ УКРАИНКИ)

В статье рассматривается понятие «литературный диктант» и доказывается преимущество применения данного приема обучения в практике учителя-словесника. Кроме того, определяется эффективность использования его разновидностей на уроках украинской литературы с опорой на материалы творчества Леси Украинки.

Ключевые слова: литературный диктант, формы проверки, разновидности диктантов, поисково-творческие диктанты.

На сучасному етапі розвитку навчально-виховного процесу велика роль відводиться формуванню та розвитку творчої особистості, яка зможе згодом реалізуватися в житті. Для цього їй звісно потрібен певний набір навичок: вміння міркувати, вмотивовувати свою думку, шукати та відбирати інформацію, зіставляти й аналізувати, осмислювати й обґрунтовувати, застосовувати

й робити висновки. Саме тому сучасні учителі надають перевагу тим видам навчальної діяльності, які сприяють розумовому напруженню учнів, штовхають їх на пошуки творчих нестандартних рішень, дають можливість виявити ініціативу та самостійність.

Предмет нашого дослідження ми вбачаємо у детальному вивченні та вмотивуванні доцільності використання «літературного диктанту» і його різновидів як виду роботи з перевірки знань учнів на уроках української літератури.

Об'єктом нашого дослідження стали пошуково-творчі літературні диктанти, проілюстровані на прикладі творчості Лесі Українки.

Питання урізноманітнення видів роботи на уроці літератури й пошуку найбільш ефективних методів і прийомів навчання хвилювало та продовжує хвилювати багатьох учених-методистів та учителів-практиків, як то: Л. Мірошниченко [4], Є. Пасічника [7], Б. Степанишина [9], О. Рудницьку [8], М. Крулій [3], Н. Коваль [5], Р. Гірш [2] та ін. Тож **ми маємо на меті** довести ефективність використання літературного диктанту на різних етапах засвоєння знань з тієї чи іншої літературної теми, що дозволяє учителеві-словеснику налагодити зворотний зв'язок із дітьми та швидко проконтролювати правильність виконання завдання.

Під **літературним диктантом** насамперед розуміємо «вид роботи, який дає змогу швидко і різнобічно перевірити знання учнів з теми, що вивчається» [6]. Літературні диктанти дещо подібні до тестових завдань, проте, на відміну від останніх, подібний вид роботи вимагає пояснення, коментування тощо. У шкільній практиці вони здебільшого застосовуються для моніторингу опанування учнями певного обсягу матеріалу й як засіб стимуляції логічного й асоціативного мислення, активізації пам'яті та розвитку творчих здібностей школярів.

Найчастіше літературні диктанти проводяться на етапах перевірки та корекції знань, їх актуалізації, як елемент створення передумов до наступної інтерактивної, пошукової чи творчої діяльності, на етапі закріплення знань або ж як узагальнення чи підсумок у кінці уроку. Умовно виділяють 3 групи диктантів: рефлексивні, пошуково-творчі та змішані [1; 1–2]. Виконуються такі диктанти як у письмовій, так і в усній формі. Головна перевага використання літературних диктантів полягає в економії часу на уроці та можливості охопити й оцінити за бажанням навіть увесь клас. При цьому форми перевірки можуть варіюватися: фронтальна перевірка, самоперевірка, взаємоперевірка з наступним коментуванням, перевірка спеціально призначеними учнями-асистентами учителя тощо. Регулярне використання цього

прийому змусить учнів відповідальніше підходити до підготовки до уроку, вдумливо читати, звертаючи увагу на деталі.

Ми спробуємо продемонструвати декілька цікавих різновидів пошуково-творчих літературних диктантів, опираючись на програмний матеріал, що стосується життєвого та творчого шляху Лесі Українки:

— **асоціативний ланцюжок** (диктуються дати, географічні назви, назви творів, прізвища людей, які мають певне відношення до автора):

м. Новоград-Волинське, вірш «Надія», Олена Пчілка, М. Драгоманов; с. Колодяжне, «Стародавня історія східних народів», «Давня казка», «На крилах пісень», Сергій Мержинський, «Бояриня», К. Квітка, «Плеяда», Сурамі, 1913 рік 1 серпня.

— **лінійний диктант** (остання буква кожного слова-відповіді є першою буквою наступного слова):

1. Видатна поетеса, драматург, прозаїк, перекладач, літературний критик, фольклорист кінця XIX — початку XX ст.? (Українка)

2. Віршовий розмір вірша Лесі Українки «Contra spem spero»? (Анапест)

3. Вкажіть назву вірша поетеси за наведеними рядками:

Ні, жаль мені, що й сей порив погасне, Як згасне все в душі невольничій у нас. Ох, може б не було життя таке нещасне, Якби вогонь ненависті не гас! («Товарищі на спомин») [10].

4. Назва першої поетичної збірки Лесі Українки? («На крилах пісень»)

5. Який твір Лесі Українки має уточнення — драматична поема (з часів першого полону вавилонського)? («На руїнах»)

6. Двоскладова стопа, в якій ритмічний акцент припадає на перший склад, як правило, непарний (- ∪). (Хорей);

— **акродиктант** (перші, другі, треті ... букви слів-відгадок утворюють ключове слово, запропоноване в умові, або значення якого пояснюється):

Дайте відповіді на поставлені питання і з перших букв відповідей отримаєте назву відомого твору Лесі Українки.

1. Справжнє ім'я Лесі Українки? (Лариса) 2. Країна, яку поетеса відвідування задля лікування в період з 1901 по 1903 рр.? (Італія) 3. Назва підручника, написаного Лесею в 19 років? («Стародавня історія східних народів») 4. Твір, написаний біля ліжка помираючого Сергія Мержинського? («Одержима») 5. Назва третьої збірки поезій Лесі Українки, що вийшла друком у 1902 році? («Відгуки») 6. Віршовий розмір поезії

«Contra spem spero»? (Анапест) 7. Назвіть ім'я батька Лесі Українки? (Петро) 8. Назва вірша, з якого наведені рядки: «Мій занапащений, нещасний краю, Як я тебе згадаю, У грудях серце з туги, з жалю гине»? («І все-таки до тебе думка лине...») 9. Назвіть твір поетеси, присвячений М. Старицькому, що має шекспірівське коріння? («Сон літньої ночі») 10. Назвіть місто, в якому народилася мисткиня? (Новоград-Волинське) 11. Вірш Лесі Українки, темою якого є відображення літературно-творчого процесу у свідомості митця? («Як я люблю оці години праці»). Відповідь: «Лісова пісня»

— **логічний диктант** (демонструє вміння учня пов'язувати факти, поняття, знаходити спільне в подіях тощо):

Розкрийте взаємозв'язок між людьми, книгами, подіями, входячи із відомих вам фактів життєвого та творчого шляху Лесі Українки.

1) Тітка Олена Антонівна — вірш «Надія»; 2) Лариса — Водохреща; 3) Псевдонім Українка — Михайло Драгоманов; 4) Крим — Сергій Мержинський; 5) Леся Українка — Климент Квітка

— **диктант-співпраця** (передбачає, що учень вже має певні знання з нової теми, набуті в попередніх класах):

Доповніть власними прикладами або, навпаки, узагальніть тематичні групи поезій Лесі Українки:

1. Пейзажна лірика — «Стояла я і слухала весну», ... 2. «Слово, чому ти не твердая криця?», «Давня казка» — це ... лірика. 3. Тему кохання піднято у віршах «Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами», ... 4. «І все-таки до тебе думка лине...», «Contra spem spero» — ... лірика. 5. Виступ проти аполітичності, покори сучасників — «Скрізь плач і сльози, і ридання», ...

— **літературний макродиктант:**

Спробуйте визначити назву твору Лесі Українки за його темою:

1. Тема зображення боротьби трудящих проти поневолювачів та ролі і місця поета у визволенні народу піднята у творі ... 2. Зображення гармонійних та водночас суперечливих взаємин між світом людей і світом природи — головна тема твору ... 3. Історична доля України та її взаємовідносини з Росією в другій половині XVII ст. — тло для розгортання подій твору ... 4. Вплив приходу весни на хворобливий стан поетеси відтворено у ... 5. Донжуанівська тема є провідною у творі ...

— **кодівий диктант** (літературне поняття умовно позначається певною цифрою):

Запишіть той чи інший художній засіб цифрою.

1 — порівняння; 2 — персоніфікація; 3 — епітет; 4 — антитеза; 5 — гіпербола.

— «Ні, я хочу крізь сльози сміятись» ; — «Всіх владарка ніч покорила»; — «Злетять вони угору, мов ті птахи!»; — «Весни такої не було й не буде...»; — «Зелений шум, веселая луна!»[10].

Отож, виходячи із вище сказаного, ми дійшли висновку, що літературний диктант зарекомендував себе як ефективний прийом навчання. Він може бути використаний на різних етапах уроку, дає можливість різнобічно перевірити компетентність з теми усіх учнів класу за короткий проміжок часу, стимулює учнів до вдумливого читання, тренує учнівську увагу, пам'ять, мислення, виховує старанність.

Список використаних джерел

1. Відділ освіти виконкому Саксаганської [Електронний ресурс]. — Режим доступу: osvita.ua>Додаються>news/445/44569/Dosvid.doc. — Назва з екрана.
2. Гірш Р. Літературні диктанти / Руслана Гірш // Українська мова й література. — № 40(728). — 2011.
3. Збірник літературних диктантів зі світової літератури для 8 класу / Укладач: Круглій М.М., вчитель СЗШ І-ІІ ступенів с. Вороблячин. — Яворів, 2011. — 38 с.
4. Літературні диктанти 6 клас [Електронний ресурс]. — Режим доступу: kosiv-lyceum.edukit.if.ua>...downloads...диктанти 6... — Назва з екрана.
5. Літературний диктант — це такий вид роботи, який дає... [Електронний ресурс]. — Режим доступу: sverdlove-school.edukit.kr.ua>Files...літератури.doc
6. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: Підручник / Леся Мірошниченко. — К.: Вища школа, 2007. — 415 с.
7. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах / Євген Пасічник. — К.: Ленвіт, 2000. — 384 с.
8. Рудницька О. Літературні диктанти. 9—11 класи / Ольга Рудницька. — К.: А. С. К., 2005. — 64 с.
9. Степанишин Б. Викладання української літератури в школі / Борис Степанишин. — К.: РВЦ «Проза», 1995. — 256 с.
10. Українка Леся — повні тексти творів. Перелік творів... [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ukrlib.com.ua>books/author.php?id=3 — Назва з екрана.

Шупейко Ірина

МОЗ «Тираспольська середня школа № 11»

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ ТА ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ШКОЛІ

У статті розглядається проблема вивчення біографії та творчості Лесі Українки в школі на уроках української літератури. Автором запропоновано інноваційні технології до розгляду життєпису письменниці.

Ключові слова: Леся Українка, інноваційні технології, література, творчість, біографія.

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ИЗУЧЕНИЯ БИОГРАФИИ И ТВОРЧЕСТВА ЛЕСИ УКРАИНКИ В ШКОЛЕ

В статье рассматривается проблема изучения биографии и творчества Леси Украинки в школе на уроках украинской литературы. Автором предложены инновационные технологии к рассмотрению жизнеописания писателя.

Ключевые слова: Леся Украинка, инновационные технологии, литература, творчество, биография.

Вивчення біографії та творчості письменниці Лесі Українки все більше потребує інноваційних технологій, які стали невід'ємною частиною життя людини. Сьогодні не можна вважати вивчення життєпису письменниці якісним, якщо вчитель не використовує у своїй роботі з учнями комп'ютерні технології та можливості Інтернету. Виховна сила уроків літератури зменшується, якщо складати тільки хронологічні таблиці, конспектувати основні події з життя письменниці, вчити біографію з підручника. За таких підходів уроки стають нецікавими для учнів, які погано запам'ятовують матеріал. Поза увагою лишається епоха, за якої жила поетеса, спогади про Лесю Українку її сучасників або творча спадщина самої письменниці.

Існуючі дослідження і публікації з проблеми вивчення біографії письменника в школі представлені різноманітними підходами. Так, учений-методист Б.Степанишин стверджує, що треба зацікавити учнів постаттю

письменника, тому що знайомство з митцем на уроці починається саме з вивчення його біографії і це має стати поштовхом до зацікавлення його творчістю. Автор радить: «Поменше дат, назв, другорядної інформації, а побільше цікавих епізодів з підтекстним зверненням до почуттів учнів». [5; 182].

Є. Пасічник у своєму навчальному посібнику описує різні форми, методи, принципи вивчення біографії. Учений акцентує на тому, що при вивченні біографії письменника доречно використовувати різні методичні форми. Автор пропонує два варіанти лекцій: «Перший — монологічний виклад матеріалу учителем із застосовуванням ораторських прийомів; другий — монологічна розповідь з широкою постановкою завдань, що активізують мислення учнів». [3; 198]. Щоб зацікавити учнів, лекція не повинна бути сухою та за стандартом, тому треба використовувати різні інноваційні технології для заохочення учнів вивчати новий матеріал.

Н. Волошина радить розглядати біографію письменника разом з його творчістю, при цьому вона акцентує на тому, що біографію письменника краще вивчати в середніх та старших класах. Автор пропонує проводити такі уроки в вигляді проблемної лекції; віртуальної екскурсії в місця, які пов'язані з життям та творчістю письменника; також можна провести урок-бесіду, на якому учні зачитують свої доклади; урок з ретельним дослідженням портретів, ілюстрацій, документів митця. [2; 110].

В останні роки з'являється багато нових підходів до вивчення біографії письменника. Так, Г. Токмань радить розглядати біографію письменника, додержуючись принципів історизму, актуальності, психологізму, екзистенційності, естетизму. [6; 180—181]. Серед форм проведення уроку-біографії пропонуються: урок-лекція, самостійні співдоповіді учнів, заочні екскурсії, уроки-композиції, уроки-панорами. [6; 188].

А. Фасоля у своїй статті «Мета, зміст, технологія уроку» зауважив, що використовуючи інноваційні технології, можна класифікувати учнів за інтересами та здібностями, за ступенем складності завдань: «Нестандартні підходи у викладанні української мови і літератури здійснюються через проведення так званих нестандартних уроків (структура уроків нетрадиційна), організацію нестандартних завдань чи запитань, нетрадиційних форм повторення, закріплення чи перевірки вивчуваного матеріалу». [7; 8].

Н.С. Перфілова помітила, що «нетрадиційний, інноваційний урок — це творчість учнів і мистецтво педагога, який виробив свій власний «почерк», засвоїв нетрадиційні та інноваційні форми та методи роботи з дітьми. На відміну від звичайного уроку, мета якого — набуття знань, умінь та на-

вичок, нетрадиційні та інноваційні заняття спрямовані на повніше врахування вікових особливостей, інтересів, нахилів, здібностей кожного учня» [4; 5–6].

Метою статті є пошук інноваційних підходів до сучасного викладання в школі біографії та творчості Лесі Українки на уроках української літератури.

Шкільне вивчення української літератури неможливе без розгляду життєвого та творчого шляху відомої української письменниці Лесі Українки. Життєпис письменниці — це і можливість збагнути її епоху.

Вивчення біографії має культурологічну цінність. За словами О. Демчука, добре ознайомлення з біографією письменника — це й своєрідне вивчення нашої культури. Так, під час ознайомлення з біографією Лесі Українки (коли йтиметься про її оточення) учні дізнаються про генія української музики Миколу Лисенка, видатного письменника та вченого-сходознавця Агатангела Кримського, талановитого художника Івана Труша, славетного фольклориста та історика Михайла Драгоманова, відомого голову Радикальної партії Галичини Михайла Павлика, знаменитого керівника «Київської громади» Михайла Старицького та ін. Вивчаючи життєвий шлях письменниці, у молоді формується любов до Батьківщини, до життя, до праці; порядність, відвертість, ідеологічність, безкорисливість [1; 186].

Для того, щоб підвищити пізнавальний інтерес учнів до вивчення біографії та творчості Лесі Українки, вважаємо необхідним використання інноваційних технологій на уроках української літератури. Якщо учні зацікавлені та хочуть пізнати матеріал, то засвоюють вони його набагато краще, ніж ті, які не зацікавлені змістом того, що вони вивчають.

Вивчаючи в школі біографію та творчість Лесі Українки, можна застосовувати такі інформаційні технології: електронний підручник та електронний посібник, літературні портрети, тестові завдання, літературні диктанти, медіа-твори, віртуальні екскурсії, відео поезії, буктрейлери (для заохочення до читання або ознайомлення з програмним твором).

При ознайомленні з життєписом Лесі Українки застосовуємо власні мультимедійні презентації, за допомогою яких полегшується засвоєння матеріалу, скорочується час на сприйняття та розкриття проблеми, збільшується вплив виступу на аудиторію, бо одночасно сприймається великий обсяг інформації за допомогою зору та слуху.

Використовуючи комп'ютер на уроках української літератури при вивченні біографії та творчості Лесі Українки, можна проводити уроки-презентації, уроки-дослідження, віртуальні екскурсії, проектну діяльність і

тестування. Для створення таких уроків використовують різні програми, наприклад, Sony Vegas Pro (для роботи зі звуком та відео), Power Point (для створення презентацій), Майстер-Тест (для створення тестів і проведення тестування онлайн) тощо. Цікавими будуть уроки при вивченні життєпису письменниці, якщо навчальний матеріал ілюструвати за допомогою ресурсів Інтернету. Для заохочення учнів до навчального процесу, можна надавати їм завдання самим створювати презентації про життєвий та творчий шлях письменниці, презентації за змістом літературного твору або під час опрацювання характеристики героїв, наприклад, під час вивчення драми-феєрії «Лісова пісня» або поеми «Давня казка», ця ефективна форма допомагає узагальнювати, відпрацьовувати, повторювати, систематизовувати і створювати нове на основі вивченого.

Цікавими в Інтернеті є записи телепередач про письменницю Лесю Українку, які можна переглядати на уроці літератури при вивченні її життєпису. Наприклад, на українському телеканалі «Рада» є передача «Велич особистості», в одному випуску якої розповідається про Ларису Петрівну Косач. Аналізуючи програмові твори Лесі Українки в школі, можна переглянути фільми або їх фрагменти, які створені за даними творами. Так, фільм «Лісова пісня» (1980 року) можна подивитися на Youtube.

Останнім часом з'явилася нова методика викладання дисциплін у школі — це дистанційне навчання, за допомогою якого при вивченні життєпису письменниці на уроках української літератури можна прослуховувати та читати твори Лесі Українки, проводити онлайн тестування, спілкуватися онлайн з вчителем під час уроку, проводити онлайн-консультації з учнями, вебквести, інтерактивні вправи. Такі уроки можна проводити на платформі Skype, ZOOM, moodle.

Під час дистанційного навчання, вивчаючи творчість Лесі Українки, доцільно використовувати методики «Переверненого класу» чи іншого типу змішаного навчання. Такі методики передбачають, щоб учні самостійно читали вдома літературні твори, а практичні завдання виконувалися в класі. Методику «Перевернений клас» використовують на традиційних класних уроках, але під час карантину вона буде теж ефективною, особливо якщо роботи учнів вчитель перевіряє дистанційно. Для такої методики необхідно покроково пояснити батькам і дітям, як працювати самостійно вдома. Наприклад: прочитайте літературний твір Лесі Українки «Лісова пісня», перегляньте відеурок, зробіть письмовий аналіз драми-феєрії, охарактеризуйте Мавку та Лукаша, виконайте тестові завдання, скріншот виконаних завдань надішліть на електронну пошту вчителя.

Отже, з усього вище сказаного можна зробити висновок, що використання інноваційних технологій на уроках української літератури під час вивчення творчості та біографії Лесі Українки сприяє зацікавленню учнів власним пошуком різних джерел інформації, розвиває їхні творчі здібності, критичне мислення, навчає обґрунтовано виражати свої думки та погляди.

Ми не можемо стояти на місці, адже ми, вчителі, — ініціатори своєї справи, ми — творці дитячих душ.

Список використаних джерел

1. Демчук О.В. Життєпис письменника: Конспекти нестандартних уроків. — К.: Педагогічна преса, 2002. — 192 с.
2. Наукові основи методики літератури: навч.-метод. посібник / за ред. Н. Волошиної. — К.: Ленвіт, 2002. — 344 с.
3. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. — К.: Ленвіт, 2000. — 384 с.
4. Перфілова Н.С. Нетрадиційні уроки української мови і літератури. — Х.: Вид. група «Основа», 2017. — С. 5–6.
5. Степанишин Б.І. Викладання української літератури в школі / Б.І. Степанишин. — К.: Проза, 1995. — 255 с.
6. Токмань Г.Л. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник / Г.Л. Токмань. — К.: ВЦ «Академія», 2012. — 312 с.
7. Фасоля А. Мета, зміст, технологія уроку / А. Фасоля // Дивослово. — 2004. — № 8. — С. 8.

УДК.821. 161.2 — 1. 09

Щербина Валентина

Придністровський державний університет ім. Т.Г. Шевченка

ОРІЄНТАЛЬНИЙ ІНТЕРТЕКСТ «КРИМСЬКИХ СПОГАДІВ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У статті охарактеризовано екзотичний дискурс «Кримських спогадів» Лесі Українки, розглянуто тематичну та образну систему віршів, що входять у зазначений цикл. Основна увага приділяється багатству образного світу поезій, декодуванню їх глибинного значення.

Окреслюється орієнталізм «Кримських спогадів» як «переосмислення» східних сюжетів, мотивів та образів.

Ключові слова: інтертекст, Схід, орієнталізм, східні мотиви.

ОРИЕНТАЛЬНЫЙ ИНТЕРТЕКСТ «КРЫМСКИХ ВОСПОМИНАНИЙ» ЛЕСИ УКРАИНКИ

В статье охарактеризован экзотический дискурс «Крымских воспоминаний» Леси Украинки, рассмотрена тематическая и образная система стихов, входящих в указанный цикл. Основное внимание уделяется богатству образного мира стихов, декодированию их глубинного значения. Определяется орієнталізм «Крымских воспоминаний» как «переосмысление» восточных сюжетов, мотивов и образов.

Ключевые слова: интертекст, Восток, ориентализм, восточные мотивы.

Українська література кінця XIX століття характеризується поступовим відходом від романтизму, народництва й українофільства. Розпочалася нова епоха пошуку письменниками нових сюжетів, образів, тем і форм. У цей час відбувається своєрідне відродження естетики Азії через призму європейських літературних тенденцій. До Сходу були звернені погляди істориків, перекладачів, поетів-модерністів — Г. Гофманстала, Ш. Бодлера, Р. Рільке, К. Бальмонта, В. Брюсова, М. Гумільова та ін. В Європі викликають зацікавлення єгипетськими папірусами, перською мініатюрою та живописом, виникають численні переклади та дослідження перлини східної літератури «Тисячі й однієї ночі», творів Омара Хаяма та інших поетів.

«Літературний смак» письменників кінця XIX — початку XX століття формувався під впливом візантійської культури, наслідування античних митців, посилення інтересом до пізнання інонаціональних культур, різноманітних контактів з «іншими», колоніалізму та антиколоніалізму, що найяскравіше відбилося в українському романтизмі та модернізмі [2; 76].

У світовому літературознавстві проблеми рецепції Сходу в національних літературах набули популярності через дослідження А. Арберрі, В. Ебермана, П. Декса, В. Іванова та інших.

Протягом XX століття було зроблено кілька сходознавчих спроб і в українському літературознавстві. Тема Сходу у творчості Лесі Українки була розглянута Т. Лебединською, В. Шаяном, О. Огневою, Т. Маленькою, О. Козлітіною та іншими.

Проте, на нашу думку, рецепція Сходу у творчості Лесі Українки залишається малодослідженою. У цьому й полягає актуальність обраної нами теми.

Мета дослідження — проаналізувати вплив літератури Сходу на проблемно-тематичний та образний аспект поезій Лесі Українки.

Предметом нашого дослідження стало вивчення інтерпретації східних мотивів, образів та форм «Кримських спогадах» мисткині.

Об'єктом дослідження став цикл «Кримські спогади» Лесі Українки.

Засновник постколоніальної теорії Е. Саїд вказував, що «орієнталізм — це школа інтерпретації, предметом якого є Схід, його цивілізація, народи й характерні риси» [3; 313]. Словник подає визначення орієнталізму як «вивчення історії, мови, культури народів Сходу; захоплення Сходом» [4; 547].

Українська література початку ХХ століття характеризується активним процесом відкриття поезії Сходу. Таке зацікавлення позначилося і на творчості М. Коцюбинського, І. Франка і, зокрема, на творчості Лесі Українки. До східної тематики Леся Українка зверталася протягом усього життя. У ранній поезії «екзотичні» сюжети зустрічаються в «Єврейській мелодії», «Східній мелодії», «Кримських спогадах». Її пізніші поеми «Руфін і Прісцила», «Камінний господар», «Одержима», «Блакитна троянда» також мають відбиток впливу Сходу.

Дослідники особливо наголошують свідому настанову Лесі Українки завоювати світові теми та мотиви [7; 97].

Поетеса стала продовжувачкою орієнталістичного напрямку європейської романтичної традиції, започаткованого творчістю Байрона, Гете, Шеллі, Гюго, Міцкевича. Українськими сонетами «в дусі» А. Міцкевича став цикл «Кримські спогади» Лесі Українки [1; 30].

Перша збірка поетеси «На крилах пісень» (1893) містила «Кримські спогади», які, як вважають дослідники, започаткували в українській поезії подорожню циклізацію. Саме спогади, які складають другу частину назви циклу, і передбачають «вільний плін думки, зривання різних за «значістю» образів, моментів, вражень, необмежену асоціативність» [7; 98] на відміну від «Кримських сонетів» Адама Міцкевича.

Дванадцять віршів складають цикл, який розпочинається поезією під назвою «Заспів», тим самим відсилаючи читача до народнопоетичної творчості. У зазначеній поезії наявна стриманість почуттів, характерна для Лесі Українки. Проте слід відзначити, що використання рефренів у різних образних варіаціях майже після кожної строфи надає «Заспіву» чуттєвого східного навантаження: «вони перелетять», «де небо», «не винна ти».

Таємничий «південний край», до якого лине думками лірична героїня, знаходиться, як у казці, «за горами крутими, за долами розлогими, за морем» [6; 25]. Традиційна для Лесі тема страждання не відпускає навіть і в «ясній країні»:

*Не винна ти, що я не маю долі,
Не винна ти, що я така нещасна* [6; 25].

Назви віршів інформативні, наприклад: «Бахчисарай», «Бахчисарайський дворець», «Бахчисарайська гробниця». Ідентичні назви спостерігаємо у А. Міцкевича в його «Кримських сонетах». У Бахчисарай розміщувалася резиденція хана, властителя краю і людських життів. У цьому місті вирувало життя, манило багатством, розкішшю.

Образи, що відтворюють чарівність і неповторність колишньої ханської резиденції, де розміщувався й гарем хана, надають змогу читачеві поринути у неповторну природу Криму:

*...Шле місяць з неба промені злотисті,
Блищать, мов срібні, білі стіни в місті,
Спить ціле місто, мов залятий край.
Скрізь мінарети й дерева сріблисті
Мов стережуть сей тихий сонний рай;
У темряві та в винограднім листі
Таємно плеще тихий водограй...* [6; 33].

Леся Українка, як вправний художник, малює нічну картину кримського міста Бахчисарай, передаючи її через традиційні східні образи місяця, виноградного листа, фонтану, мінарету.

Мотив втраченої могутності й величі об'єднує поезії «Бахчисарайський дворець», «Бахчисарайська гробниця». На нашу думку, поетка не випадково розміщує у такому порядку вірші, посилюючи таким чином вплив на читача: дворець/гробниця/руїна. Бахчисарай у перекладі з тюркських мов — сад-палац (bağça — сад, saray — палац).

*Колись тут сила і неволя панували,
Та сила зникла, все лежить в руїні...* [6; 33].

Мотив плінності життя, мотив жалю за минулим розкриваються через образи водограю, що «немов сльозами, краплями спада», гарему, у якому «в колишні дні вродливі бранки вроду марнували» [6; 33].

Одним з центральних образів циклу є образ моря, який теж відносять до орієнтальної тематики. Морська стихія змальована у п'ятьох віршах-образках, — такий собі міні-цикл: «Заспів», «Тиша морська», «Безсонна ніч», «На човні», «Негода», — на відміну від морського триптиху «Кримських

сонетів» А. Міцкевича. Море у поезіях української авторки багатогранне: «бурливе», «хвилечка перлиста», «ясне море», «Чорне море», «темне море», «люті вали», «сильне море» і т. п. Море, як людська доля, котра може бути лагідною до людини, привітною, а може «човна розламати, трощить, ломить, піском засипає» [6; 30].

Образ водної стихії невіддільний від образів човна й вітрила, що характерні для романтичної традиції:

*Не колишуться од вітру
На човнах вітрила білі... [6; 26].
Серед мороку, бурі-негоди
Цілу ніч буде човен блукати...
Буде шарпати буря вітрила... [6; 28].*

Важливою складовою орієнтального сприйняття півострова у Лесиних «Кримських спогадах» є гори, образ яких зафіксований у диптиху «Мердвен» і «Байдари». Образи гірської природи також належать до домінантних у циклі Міцкевича, однак вони пов'язані пунктирним зв'язком і не об'єднані в міні-цикли, а становлять своєрідні місточки між тематичними вузлами [7; 98]. Авторка, переповідаючи місцеві легенди, надає поезії східного колориту:

*Люди прозвали їх Чортові сходи;
Ходять злі духи по них...
Хто тільки йтиме по сходах, — задушать,
Кинувши скелею в нього тяжкою...
Щоб тут жити, треба мати крила! [6; 31].*

Медитаційні споглядання за природними явищами Сходу розкривають їх єдність з людиною, їх неминучість і невід'ємність [5; 16].

Леся Українка, на відміну від польського поета, персоніфікує Крим. Уособленням таємного прекрасного краю стала молода дівчина-татарка, яку поетка зустріла, подорожуючи дорогами Криму, і яскраво змалювала в поезії «Татарочка»:

*На чорнявій сміливій голівці
Червона шапочка маленька,
Вид смуглявий ледве прикриває
Шовком шитая чадра біленька [6; 32].*

Елементи одягу татарської жінки: «шапочка», «чадра»; її поведінка: «то закрие личко, то відкриє»; особливість місцевості: «гаряче каменисте поле» — відтворює чарівність таємного краю і викликає у авторки прихильність і захоплення «незабутнім раєм наземним».

Таким чином, у «Кримських спогадах» Леся Українка передає особисті враження, почуття та емоції від перебування в Криму, який вона відвідувала чотири рази за своє недовге життя: літо 1890 року, літо 1891 року, з червня 1897 до червня 1898 року та з березня 1907 до грудня 1908 року.

Лірична героїня у віршах чітко не представлена, на відміну від «Кримських сонетів» А. Міцкевича, оповідь у яких ведеться від імені Пілігрима. Певною мірою наслідуючи польського поета, українська мисткиня зуміла створити оригінальні поезії, втіливши в них інтимні почуття, навіювання та власний погляд на природу Сходу. Використовуючи форму сонета, Леся Українка не відмовляється від строфічного катрену та білого вірша.

Крім того, ідейно-тематичне наповнення циклу засвідчує, що, крім характерних Лесиній творчості темам страждання, боротьби, з'являється тема втраченої могутності, тема плинності життя, марності надій. Образ Криму постає через змалювання східної природи, культурницьких об'єктів, жіночого образу, надаючи чуттєвості усьому циклу.

Отже, звернення Лесі Українки до східних тем, мотивів і образів засвідчує зв'язок між романтичною та модерною орієнтальною традицією. До того ж, орієнтальна тематика «Кримських спогадів» значно розширила творчий діапазон письменниці, яка продовжувала все своє недовге життя торувати власний творчий шлях у цьому напрямку.

Список використаних джерел

1. Маленька Т. Орієнтальна поезія Лесі Українки: від романтизму до модернізму // Слово і час. 2001. — №6. — С. 28–33.
2. Останіна Г.Г. Орієнталізм у сучасному літературному процесі. // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер.: Філологія. Літературознавство. — 2012. — Т. 200, Вип. 188. — С. 73–76. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2012_200_188_18. — Назва з екрана.
3. Саид Э. Ориентализм. Западные концепции Востока. [пер. с англ. А.В. Говорунова]. — СПб.: Русский миръ, 2006. — 636 с.
4. Словник іншомовних слів за ред. О.С. Мельничука. — 2-е видання, випр. і доп. — К.: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1985. — 966 с.
5. Стамплевська І. Орієнтальний інтертекст поезій Богдана-Ігоря Антонича // Вісник Таврійської фундації: Вип. 6. — К. — Херсон: Просвіта, 2009. — С. 12–18.

6. Українка Л. Вибране. Поезії. Поєми. Драматичні твори. — К.: «Дніпро». — 1977. — 637 с.

7. Якубчак Н. В. Кримські перегуки: подорожні цикли Лесі Українки й Адама Міцкевича / Н. В. Якубчак // Магістеріум. Вип. 29. Літературознавчі студії / [упоряд. Моренець В. П.]. — 2007. — С. 97–100.

УДК.821.161.2-1-6.09 (477.83-25)

Якимович Олена

Придністровський державний університет ім. Т.Г. Шевченка

АБСТРАКТНІ ОБРАЗИ У ЛІРИЦІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У статті пропонується інтерпретація системи алегоричних образів у ліриці Лесі Українки з точки зору мистецької категорії піднесеного. Деталізовано розглянуто перевага алегоричних образів в антропологічному й міфологічному аспектах поезій Лесі Українки.

Ключові слова: піднесене, прекрасне, метафора, матеріальна уява, оніричний гротеск, міфологічний образ, алегоризм.

АБСТРАКТНЫЕ ОБРАЗЫ В ЛИРИКЕ ЛЕСИ УКРАИНКИ

В статье предлагается интерпретация системы аллегорических образов в лирике Леси Украинки с точки зрения художественной категории возвышенного. Детализировано рассмотрено преимущество аллегорических образов в антропологическом и мифологическом аспектах произведений Леси Украинки.

Ключевые слова: прекрасное, метафора, материальное воображение, онирический гротеск, мифологический образ, аллегоризм

Алегоризм у ліриці Лесі Українки видається щонайбільш доречним для обговорення, оскільки життя поетеси було явленим символом героїчного піднесеного буття, протиставленого ірраціональним і ворожим світовим силам. У піднесеному розум і чуттєвість не узгоджуються, і саме в цьому протиріччі між ними, зокрема, на думку Фрідріха Шіллера, полягають ті чари, якими воно охоплює людську душу. У алегоричних образах розділяються фізична і моральна людина: де перша нашттовхується на свої межі, друга

дізнається про свою силу і нескінченно піднімається саме завдяки тому, що іншу придавлює додолу. Алегоризм у мистецтві символічно фіксує вивільнення людського духу з грубо-матеріальних тілесних тенет. Це символічне вивільнення-піднесення прочитується у багатьох аспектах образної алегоричної лірики Лесі Українки, котру розуміємо як психологічно-міметичну, тобто таку, котра наслідуює невидиме для зовнішнього погляду внутрішнє життя митця.

Система алегоричних образів у Лесиній ліриці досить характерна. Насамперед впадає у вічі тотальне переважання представників тваринного світу, приналежних до повітряної стихії — а власне, птахів, природні властивості яких часто метафорично переносяться на явища природи і духовного життя. Найбільш частотними є образи, побудовані на метафоричному перенесенні здатності до польоту. Пісні, фантазії, мрії, співи, думки, рими, згуки, час, ніч, дим, вітер, іскри в поетичному світі Лесі Українки наділені здатністю літати. Часто вони й означаються як «легкокрилі», бистрокрилі», чи через «пташині» прикладки, як от, «мрії-орлиці», «рими-соколята». Образи птахів у ліриці Лесі Українки найчастіше не конкретизовані — не названі за видовою належністю, а коли й конкретизуються, то, вочевидь, за певною ключовою рисою, що приписується їм фольклором і літературною традицією, починаючи з античних часів. Так жайворонки і соловейки постають як співучі пташки, символізуючи вільне творче самовираження, голуби алегорично втілюють лагідність, орли — силу й благородство, сокіл — ясність зору й думки, чайки — сумні настрої, галчак — хижих ворогів. Таке переважання орнітологічних образів та характеристик, як і їхній алегоризм, не видаються випадковими, схилиючи трактувати їх як прояви тяжіння до піднесеної образності.

Тому в деяких поезіях відчитується пекучий біль і туга за можливістю летіти, як у восьмій поезії з циклу «Ритми»: «Чом я не можу злинути угору, / туди, на те верхів'я золоте, / де місяць просвітив біляву хмарку?» [3; 241]. І далі: «Ой гори, гори, золоті верхів'я! / Та нащо ж я до вас так пориваюсь? / Та нащо ж я люблю вас так тужливо? / Невже мені не суджено дістатись / на ваші заповітні високості? / Коли мені не дано крил міцних, / щоб я могла орлицею підбитись / геть високо понад найвищі гори...» [3; 242]. Аналогічну тугу за високостями прочитуємо в іншій поезії: «Здалека вабить, мріє те верхів'я, / що так палає золотим пожаром! / Непереможно прагну я поставити / там високо червону корогівку, / де й сам орел гнізда не сміє звить!» [3; 240]. Пояснюючи з точки зору поетики стихій оніричні й художні образи польотів, Г. Башляр зауважує, що «духовне життя характеризується

своєю найголовнішою операцією: воно прагне до росту і піднесення. Воно інстинктивно шукає висоти. <...> Інакше кажучи, поетичні образи є операціями людського духу тією мірою, якою вони дарують нам легкість, піднімають, підносять нас. Вони мають лише одну вісь координат: вертикальну. По суті своїй вони повітряні» [1; 65]. Натомість алегоричними образами туги, духовного ув'язнення й безнадії є, наприклад, образ думки, як підбитої птиці: «Забудь той світ! Міцна твоя темниця!» /І думка пада, мов підбита птиця» [3; 41], чи ув'язненої в клітці пташки: «Досить невільная думка мовчала, /Мов пташка у клітці замкнута од світа, /Пісня по волі давно не літала, /Приборкана тугою, жалем прибита» [3; 88].

В творах пізнішого періоду легкість і радість польоту лиш подекуди ностальгійно-іронічно згадуються, як наприклад, у поезії переосмислює чи переоцінює ненастанні марення польотом, подаючи їх як щось незначне і зникає: «Уночі у сонних мріях /Летимо ми геть од світу, /Хто летить в безодню чорну, /Хто в сріблястї емпіреї, /Хто хаос непевний бачить, /Хто з зірками водить коло, /А як тільки сонце гляне, /І хаос, і мрії зникнуть» [3; 329]. У поезії «Легенда» змальовано іронічну й гротескову картину виловлювання та ув'язнення поетових думок-пташок, вочевидь, унаслідок читацького нерозуміння: «Так люди, думок наловивши, /по кліточках розсадовивши, /їх заходились чепурить: /всіх чорнокрилих побілили, /а білих трошки почорнили /і всіх дали позолотить. /А щоб котра не полетіла, /приборкали усім їм крила — /тепер буянню їх кінець! — /Ніжки докупи пов'язавши, /у кошик гарно повкладавши, /несуть співцєві на ралець» [3; 413]. В результаті цих дій співець і сам уже не впізнає своїх дітей.

Уже в ранній період творчості, попри панівне переважання позитивного аспекту піднесеного, в деяких текстах зустрічаються алегоричні образи «важкого польоту» — нічних птахів, темних широких крил. У поезії «В'язень» над головою ліричного персонажа розпустила «нудьга свої широкі сиві крила» [3; 41]. У поезії «Досвітні огні» читаємо: «Ніч темна людей всіх потомлених скрила /Під чорні широкії крила» [3; 50]. Образ величних і зловісних крил у темряві зустрічаємо також у поезії пізнього періоду «Угорі так ясно сяють зорі...»: «у хаосі невидимім море, /а земля вся тугою чорніє, /таємниця криє світ надземний, /невидимі, але гучні крила /вихра-веле-та і б'ються, й плещуть...» [3; 369]. З кожним роком у творчості поетеси все голосніше заявляє про себе жаский і підневільний бік піднесеного буття. Цей негатив, зокрема, втілюється в образах хижих птахів, котрі налітають непрохано і гвалтовно хапають свою жертву поза її доброю волею, інколи перетворюючись на упирів.

Досить часто Леся Українка вдається до змалювання фантастично-міфологічних образів, наділених крилами й здатністю літати — це муза, ясно-крила богиня фантазії, крилатий кінь поезії, ангели, генії. Г. Башляр вважає, що образ крил у поезії — вторинний по відношенню до польоту. «Крила ми відчуваємо, коли летимо вже без зусиль. Ми окрилюємося несподівано, бо це символ перемоги» [1; 87]. Ці образи являють собою раціоналізацію духовної операції піднесення. З іншого боку, всі ці образи ми можемо трактувати як «конкретні» образні константи літературної традиції, котрі виражають опанування психічного життя митця якоюсь вищою, могутньою і непереборною силою. Цікаві колізії проживають ліричні герої й персонажі Лесі Українки, взаємодіючи із цими крилатими фантастичними істотами. Найбільш драматичні взаємини мають герої Лесі Українки, спілкуючись із музами та богинею фантазії. Для сучасного читача музи — це схемоподібні постаті давно віджилої традиції. Проте колись вони були життєдайними силами. У них були свої жерці, слуги, свої обітничі — і свої супротивники. Про них промовляє кожна сторінка історії європейської літератури [2; 255].

Е.Р. Курціус твердить, що музи, на відміну від богів-олімпійців, не мали яскраво вираженої особистості. Про них мало відомо. Вони втілюють суто духовний принцип, який піддається відмежуванню від греко-римського пантеону. Єдиною постаттю гомерівського світу богів, що мав до них безпосередній стосунок, є Аполлон. Уже в давній Елладі образи муз не були чітко окреслені. Про їх чисельність, походження, житло, функції віддавна існували суперечливі легенди. За античними уявленнями, музи поставлені на службу не лише творчості, а й усім вищим формам духовного життя. Філософи-піфагорійці перетлумачили муз на божества небесних сфер. Тому, як пише Курціус, їх долучили до есхатології пізньої античності — вони стали дарувальницями безсмертя, однак не для всіх, а для тих, хто присвятив себе служінню їм як поет, музикант, дослідник, мислитель [2; 261]. Досить легко окреслити парадигму художньо-семантичних функцій, до виконання яких покликані образи цих істот у ліриці Лесі Українки.

Родом із грецької міфології також образи крилатого коня поезії та геніїв. Пегас — чарівний кінь, котрий народився з тулуба вбитої Персеєм горгони Медузи. Згодом вознісся на Олімп, де підносив Зевсові блискавиці. На приборканому Пегасі міфологічний герой Беллерофонт переміг триголове чудовисько Химеру. Його міфологічний родовід пов'язували з богинею світанкової зорі Еос і вважали, що він після смерті Беллерофонта був поміщений на небо у вигляді сузір'я Пегаса. Очевидно, зважаючи на деяку літературну збаналізованість цього образу, Леся звертається до

нього іронічно, як у поемі «Давня казка»: «Певна річ, — поет говорить, — /То не легке полювання, /А то б досі вже на лаври /Хто б схотів, то й був багатий, /Ні, — химерний, норовистий /Кінь поезії крилатий!» [3; 132]. Не менш норовистим постає крилатий кінь Віли у поемі «Віла-посестра». Його дії не менш свавільні, аніж у Пегаса. Його злетити не завжди керовані і такі, що чиняться часто поза доброю волею героїні. Наприклад, у момент, коли він, рятуючи життя Віллі й собі, злітає під хмари, лишаючи побратима на поталу ворогам.

Геній (від лат. *genius* — дух) — творчий дух всесвіту, а також опікунський дух людства та індивідів, часто ототожнюваний з грецьким демоном. Вважають, що римляни запозичили цих духів-охоронців від етрусків, етимологічно він пов'язаний зі словами батько та творець. Стародавні вважали, що геній формує особистість і є супутником людини протягом цілого її життя. Крім того, це вища істота, що, нібито, є у славетних людей (наприклад, геній, або *Spiritus familiaris* Сократа). Геній сприяв лише чоловікам; жінок захищали особливі духи — юни. Геніїв, що визначали волю і вчинки, мали не тільки окремі люди, а й країни, міста, родини, театри і навіть боги. День народження римського громадянина вважався святом його генія, якому в цей день складали безкровну жертву із вина, ладану та квітів. Коли римляни переживали радість чи щастя, вони дякували генієві. До образу геніїв Леся Українка звертається у згадуваній вище поезії «Завітання», у котрій ці образи, символічно втілюють полярні точки піднесеного буття, хоч і нагадують Шіллерове контрастне протиставлення понять піднесеного й прекрасного.

Європейській літературі середньовіччя алегоричні образи античності, котрі були означниками творчого натхнення, зазнали християнського переосмислення. Подекуди відбулося зміщення і накладання цих образів. Поетів заступили біблійні пророки, муз, Пегаса і геніїв замінили божі посланці янголи і божественний Логос. Всевишній Господь постав величним музикантом, що грає на «інструменті всесвіту». Саме тому в деяких творах Лесі Українки замість навіяних античною літературою музи, богині фантазії і крилатого коня, з'являються образи ангелів.

Лірична героїня наче переосмислює чи переосіює ненастанні марення польотом, подаючи їх як щось незначне і зникає: «Уночі у сонних мріях /Летимо ми геть од світу, /Хто летить в безодню чорну, /Хто в сріблястї емпіреї, /Хто хаос непевний бачить, /Хто з зірками водить коло, /А як тільки сонце гяне, /І хаос, і мрії зникнуть» [3; 329]. У поезії «Легенда» змалювано іронічну й гротескову картину виловлювання та ув'язнення поетових думок-пташок, вочевидь, унаслідок читацького нерозуміння: «Так люди,

думок наловивши, / по кліточках розсадовивши, / їх заходились чепурить: / всіх чорнокрилих побілили, / а білих трошки почорнили / і всіх дали позолотить. / А щоб котра не полетіла, / приборкали усім їм крила — / тепер буянню їх кінець! — / Ніжки докупи пов'язавши, / у кошик гарно повкладавши, / несуть співцеві на ралець» [3; 413]. В результаті цих дій співець і сам уже не впізнає своїх дітей.

Таким чином, незважаючи на теоретичну подоланість романтизму та усвідомлення модерних естетичних вимог до літературної творчості, які Леся Українка демонструвала у літературно-критичних і публіцистичних творах, романтичний піднесений стиль на протязі всього творчого шляху поетеси зберігав сильні позиції у ліриці. Про це виразно свідчить парадигма алегоричних образів віршів поетеси. І навіть попри іронічне переосмислення стильових рис романтизму аж до самопародіювання у пізній період творчості, він перетворився з часом у щось схоже на релігійно-естетичне несвідоме поетеси, у її «демона», — що, на наш погляд, є закономірним, бо романтично-піднесене найбільш органічно поєднувалося з її екзистенцією, котра тривала завдяки постійному духовному самодоланню і піднесенню.

Список використаних джерел

1. Башляр Г. Грезы о воздухе. Опыт о воображении движения / Гастон Башляр [пер. с франц. Б.М. Скуратова]. — М.: Издательство гуманитарной литературы, 1999. — 344 с.
2. Курціус Е.Р. Європейська література і латинське середньовіччя / Ернст Роберт Курціус [переклав з нім. Анатолій Онишко]. — Львів: Літопис, 2007. — 752 с.
3. Українка Леся. Твори в чотирьох томах / Леся Українка [упоряд. Н. Вишневська; передм. Л. Міщенко]. — Том І. — К.: Дніпро, 1981. — 541 с.

ЗМІСТ

Брижко Марина. Інноваційні методи вивчення творчості Л. Українки на прикладі «Лісової пісні»	3
Бурдужа Ольга. Використання творчості Лесі Українки на уроках української мови в 10 класі.....	9
Вартік Олена. Інтерактивні методи при вивченні творчості Лесі Українки в старших класах	14
Граненко Олена. Творчість Лесі Українки в європейському літературному контексті.....	19
Корній Іраїда. «Блакитна троянда» української поезії.....	22
Кравцова Наталія. Леся Українка — письменниця, що стала символом України	28
Леонтьєва Олена. Засоби експресивного синтаксису в поезії Лесі Українки (на матеріалі збірки «Неопубліковані твори»)	31
Мицула Анастасія. Поетична творчість Лесі Українки.....	35
Новикова Надія. Сучасні й прогресивні погляди в поетичних образах Лесі Українки.....	38
Пазіна Наталія. Кольоролексеми у творчості Лесі Українки.....	40
Пислар Світлана. Чарівний світ дитинства в поезіях Лесі Українки	45
Погорелая Екатерина. Гипертекстовое измерение ресурса толерантности художественного текста	48
Пригонюк Ельвіна. Аналіз творів Лесі Українки в гендерному аспекті	53
Прокопенко Валентина. Вивчення життєвого шляху Лесі Українки в школі.....	57
Третяченко Алла. Рецепція постаті Лесі Українки в поезії українських шістдесятників	62
Хлопова Альона. Літературний диктант як прийом навчання на уроках української літератури (на матеріалі творчості Лесі Українки)	67
Шупейко Ірина. Інноваційні технології вивчення біографії та творчості Лесі Українки в школі.....	72
Щербина Валентина. Орієнтальний інтертекст «Кримських спогадів» Лесі Українки.....	76
Якимович Олена. Абстрактні образи у ліриці Лесі Українки.....	82